

Joghistória

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék
Tudományos Diákkörének folyóirata

XVI. évfolyam, 4. szám

Kedves Olvasóink!

A Magyar Állam- és Jogtörténeti Tudományos Diákkör (MÁJT TDK) nevében szeretettel köszöntjük régi és új olvasóinkat. A diákkör kiadványa 2011 szeptemberében vette fel a Joghistória nevet. A félév utolsó újságja egy büntetőjogi különszám. A cikkek bepillantást nyújtanak a bűncselekménytípusok változásába, ezen felül kiemelik egy-egy korszak meghatározó vonását.

A Joghistória mellett – ha igazán össze akarjátok kötni a kellemest a hasznossal – ajánljuk a TDK üléseket, melyek során még jobban elmélyedhettek a jogtörténetben, a szakma nagyjait hallgathatjátok, és kérdéseket tehettek fel nekik. Az üléseket mindig a hallgatóság – tehát Ti – alakítjátok, a szakmai részek mellett nagy hangsúlyt kapnak az érdekességek, az átfogó ismeretek, a hallgatóbarát előadásmód, valamint az interaktivitás. Ha kérdéseitek van – akár a féléves programokkal, előadásokkal, akár az anyaggal kapcsolatban, forduljatok hozzánk nyugodtan, vagy látogassatok el a <http://www.majt.hu> oldalra.

A Magyar Állam- és Jogtörténeti Tudományos Diákkör tagjai

majtttk@gmail.com

Csatlakozz hozzánk a Facebook-on is!

<http://www.facebook.com/MAJTSDK>

Tartalomjegyzék

1. Szabó Anna: A női bűnözés	4. oldal
2. Palguta Virág: Az 1908. évi 36. tc., az első büntető novella	8. oldal
3. Kepler Norbert: Az osztrák büntetőeljárás és a magyar ellenállás viszonya a neoabszolutizmus idején	12. oldal
4. Szeredi Kristóf: Megszégyenítő büntetések az Erdélyi Fejedelemségben	16. oldal
5. Barta Áron: A kuruc hadsereg táborozásáról	20. oldal
6. Cikkíró pályázat: Tamás Annamária: Ítékezés a középkorban	23. oldal
Tóth Brigitta: Egy udvari bolond napja – a boncasztalon	27. oldal
Szendrői Dávid: Az udvari bolond egy napja	31. oldal

A női bűnözés

Írta: Szabó Anna

Napjainkban egyre többet foglalkozunk a nők által elkövetett bűncselekményekkel, a női bűnözéssel. Ez a vizsgálódás azonban egészen új, hiszen csak a modern kriminológiai irodalom kezdett foglalkozni a bűnözés nemek közötti megoszlásával, azok különbségeivel. A női bűnözés ugyanúgy a bűnözés egy szeletének tekinthető, mint a fehérgalléros, vagy akár a fiatalok bűnözés. A téma azért is igényel külön figyelmet, mert az elmúlt évtizedek során jelentősen megnőtt a nők által elkövetett bűncselekmények száma, egyre inkább önállóak bűncselekményeik, sőt, sok esetben brutálisabbak, kegyetlenebbek tetteik elkövetése során, melynek háttérében valószínűleg az emancipációs életvitel áll. Az ENSZ 1970. évi IV. és 1975. évi V. kongresszusa mondta ki: a női bűnözés nem elhanyagolható, nem jelentéktelen. A rendelkezésre álló adatok alapján levonható a következtetés, hogy veszélyessége a társadalomra nézve a jövőben világszerte növekedni fog, formájában és arányaiban nagy változás várható.¹

A női elkövetőkről és a női bűnelkövetés okairól több elmélet is született. Az a tény, hogy a női bűnelkövetők aránya alacsonyabb, mint a férfiaké, számos szociológust és kriminológust késztetett arra, hogy ennek okát megfejtse. Több irányzat hatott a kutatókra és sok olyan tézis van, amelynek az ellenkezőjét is bizonyítani lehet, így még ma sem állíthatjuk, hogy sikerült egy egységes elméletet kidolgozni. A 19. században jelent meg az a nézet, amely a nemek közti különbségeket biológiai tényezőknek tulajdonította. Ezen elmélet kidolgozóihoz, jeles képviselőihez tartozott Cesare Lombroso illetve William Ferrero is. Az evolucionista elméletek a női degenerációt sokkal súlyosabbnak minősítették, mint a férfiak esetében, de ritkábbnak tartották. Az 1930-as években - többek között Freudnak és a Glueck házaspárnak köszönhetően - egyre inkább előtérbe kerültek pszichológiai és szociológiai elméletek. Az 1950-es években kialakult egy olyan nézet, amely szerint a nők aránya nem csekélyebb a bűnözés tekintetében, hanem esetükben a látenciának sokkal nagyobb szerepe van. Az 1970-es évek liberalizációs, emancipációs elméleteinek alapjául a nők egyre erősödő, társadalmi és gazdasági szerepvállalása szolgált.²

Érdekes megvizsgálni a különböző európai, illetve magyar bűnügyi statisztikákat, amelyek egészen a XIX. századtól információval szolgálnak a bűnözés megoszlásáról. Quetelet és Lafargue adatai szerint Franciaországban 1825-1830 között átlagosan 23% volt a nők arányszáma az összes bíróság előtti vádlotthoz viszonyítva; ezen belül a nők legmagasabb részvételi aránya a tulajdon elleni és a személy elleni erőszakos cselekmények esetében figyelhető meg. Elmondható, hogy leggyakrabban gyermekgyilkosságot (93,4%) és magzatelhajtást

1 Délmagyar.hu: Női bűnözők: kényszer vagy önálló döntés? 2010. július 3. http://www.delmagyar.hu/kulfold_hirek/noi_bunozok_kenyyszer_vagy_onallo_dontes/2166661/

2 Dr. Raskó Gabriella: A női bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978, 275-290.o.

követtek el (72,2%), ennek oka sok esetben az elmaradott, falusi környezet, amely a megesett lányokat kiközösítette. Egészen az első világháború kitöréséig - hasonlóan a francia adatokhoz - Európa többi részén is 20% körül mozgott a nők bűnözésben való részvételének aránya. Mergen kutatásai kimutatták, hogy az 1880-as évek elején Németországban 100 elkövetőből 20 volt nő, ezt pedig meglehetősen nagy aránynak tekinthetjük a mai számok ismeretében. A női bűnözés a legmagasabb értéket az első világháború alatt mutatta, meredeken emelkedett a női kriminalitás görbéje. Volt, ahol 40-50%-os emelkedés történt, de hazánkban ez az arány 100% volt. Természetesen nem a nők „bűnözési kedve” nőtt ily mértékben, hanem abban az időben a férfiaknak igen kevés lehetősége volt a bűnelkövetésre, mivel többségük katonai szolgálatot teljesített. A háború végeztével mindenhol stagnált, de inkább jelentős mértékben csökkenő tendenciát mutatott ez az arányszám. A második világháború alatti időről nincsenek megbízható adataink, de a háború utáni években szintén körülbelül 20%-os arányról beszélhetünk. Az 1960-tól 1970-ig tartó időszakban a nők bűnözésben való részvételének aránya csak az akkori Jugoszlávia területén emelkedett. Ha a bűnelkövetés struktúráját vizsgáljuk, akkor megfigyelhető, hogy legmagasabb arányú részvételük az egyszerű lopások tekintetében volt.³

Magyarországon már a 19. század közepén találunk bűnügyi statisztikákat. A rendelkezésre álló adatok alapján az 1840-es évektől a századfordulóig a női bűnelkövetők aránya 10 és 15% között mozgott. A nagy háborút megelőző évtizedben a nők az összes elítéltek 15,2 és 16,9% -át tették ki, ez körülbelül 10 – 13 ezer nőt jelentett. Az első világháború hatására nálunk is megemelkedett a nők bűnözésben való részvételének aránya: a nők száma az összes elítélten belül 43%-ra nőtt. Tehát az elítélt nők száma több mint kétszeresére emelkedett: körülbelül 23 ezer nő töltötte büntetését. Ennek oka egyrészt a korabeli gazdasági helyzetnek volt köszönhető, illetve hazánkban is, akárcsak a világ nagy részén, a férfiak katonai szolgálatot teljesítettek. A női bűnözés még az 1920-as években is magas szinten maradt, körülbelül 25% és 30% között mozgott, amely ha abszolút számokban nézzük, akkor több mint 12000 női elkövetőt jelentett évente. Ez a szám azért is nagyon érdekes, mert bár a trianoni békeszerződés miatt Magyarország területe jelentősen megcsappant, ennek ellenére a bűnöző nők száma nem csökkent. Az 1930-as, 40-es 50-es években a nők aránya az összébűnözéshez viszonyítva 20% körül mozgott. Azt azért meg kell említeni, hogy annak ellenére, hogy az arány nem emelkedett, az abszolút szám nőtt, főleg az olyan tényezők hatására, mint a II. világháború, vagy a gazdasági válság. Az arányszám azért stagnált a 20%-nál, mert nemcsak a nők, hanem a férfiak is gyakrabban valósítottak meg jogszabálysértéseket. Az 1960-as, 1970-es években a nők aránya az összes bűnelkövetésen belül 15%-ra tehető, de előfordultak olyan időszakok, amelyek során csökkenő tendencia volt kimutatható. Így például 1975-ben 11%-ra estek vissza a női bűnelkövetések. 1965-től 1975-ig tartó időszakban a közvédelmi bűncselekmények miatt jogerősen elítélt nők száma 5000-8000 között mozgott, ez körülbelül 10-14%-os aránynak felel meg. Kiemelhetjük a nők élet elleni cselekményeit ebből az időszakból, legfőképpen az emberölést: 1971-ben 343 emberölésből 61-et a gyengébbik nem képviselője valósított meg, ez pedig több mint 17%-os részvételt jelent ezen bűncselekmény vonatkozásában. A vagyon elleni bűncselekmények esetén is magas a női elítéltek aránya, az összes ilyen cselekmény negyedét követték el nők az 1960-as és 70-es években. A nők életkorát is vizsgálat alá vetették, amelynek eredményeképpen azt lehetett

3 Dr. Raskó Gabriella: A női bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978, 161-176.o.

megállapítani, hogy a cselekmények több mint 47%-át a 36 és 59 év közötti nők követik el.⁴ Az 1976-tól a rendszerváltásig terjedő időszakban a bűnözés nagyságrendjében lényeges változások történtek: 1976-ban a bűncselekmények száma 124000 körül alakult, addig 1990-re a 341000-et is meghaladta. A jogerősen elítéltek száma azonban csak töredéke az elkövetett jogsértéseknek. Például 1990-ben is csak 48000 személyt ítélték el a közel 112000 bűnelkövető közül. Ez az adat nagyon alacsonynak tűnik a bűncselekményszámhoz viszonyítva.⁵

A női bűnözéssel foglalkozó tudósok megállapították, hogy a bűnelkövetési hajlamra hatással van a család, az iskolázottság és az életkor. Ha megnézzük az elítéltek családi állapotát 1990 és 2003 között, akkor megállapíthatjuk, hogy a házasságban élők és a hajadonok követték el a legtöbb bűncselekményt.⁶ Az elítéltek között nagy arányban találunk olyan női elkövetőket, akik iskolázatlanok: a büntetett nők 43-62%-a volt írástudatlan 1990-2003 között. Nagyon kevés nő rendelkezett közép- és felsőfokú tanulmányokkal, az összes bűnöző mindegy pár százalékát tették ki.⁷

A női bűnözés körében kiemelkedő jelentőségűek az élet elleni bűncselekmények. A legtöbb országban a nők személy elleni bűncselekményekben való részvételi aránya alacsony, azonban ezen belül az élet elleni cselekményekben való arányuk jelentős, sok esetben még az össz-bűnözésben való általános arányukat is felülmúlja. Ez a kérdés azonban nemcsak a számok miatt mondható jelentősnek, hanem mert ez az a terület, ahol a nők motivációja, indoka merőben eltér a férfiakétól, itt találjuk a legnagyobb eltéréseket mind morfológiai, mind pedig pszichológiai szempontokból. Tapasztható, hogy a nők elkövetési módszerei is kezdenek megváltozni napjainkban, egyre inkább kerülnek a „tipikusan” nőies elkövetési módokat, egyre gyakrabban alkalmaznak fizikai erőszakot, tetteik sokszor brutálisabbak a férfiakénál is.

A gyengébbik nem élet elleni cselekményeire jellemző, hogy a nők legnagyobb arányban érzelmi indokból követnek el gyilkosságot, sok esetben hosszú éveken át örlődnek, magukba fojtják agressziójukat, amely hatalmas erővel tör fel belőlük. Hasonlóképpen megemlíthető itt is, ahogyan bármely erőszakos cselekménynél, hogy az alkoholizmusnak, a függőségnek nagy szerepe lehet a cselekmény elkövetésében. Mindemellett természetesen a fizikai és mentális rendellenességek is gyakran közrejátszanak. Legtöbbször a nők által elkövetett emberölés hátterében a bosszúvágy, a harag, a gyűlölet, az áldozattól való szabadulási vágy áll. Jellemző még a nők elkövetési módszerére, hogy akkor végeznek áldozatukkal, amikor azok alszanak, gyakran elkábítják őket. Ez utal arra is, hogy félnek a haragjuktól, a megtorlástól, inkább kerülnek a szemtől-szembeni „összezapást”.

Érdemes pár szót szólni ezen bűncselekmények megítéléséről is. A büntetések kiszabásánál fontos szempont az elkövetés módja, eszköze, indítéka, illetve a cselekmény befejezettsége is, hiszen láthatjuk, hogy az ítélezési gyakorlat a kísérleti stádiumban lévő bűncselekményekre többnyire enyhébb büntetést szab ki. Sok esetben erős felindulásból elkövetett cselekményről van szó, amely az emberölés

4 Dr. Raskó Gabriella: A női bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978, 234-249.o.

5 http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_zjj001.html

6 Jogerősen elítéltek társadalomstatistikai vizsgálata 1990-2003. In: Társadalomstatistikai füzetek 44. Központi statisztikai Hivatal, Budapest, 2005, 34.o. 3/c táblázat

7 Jogerősen elítéltek társadalomstatistikai vizsgálata 1990-2003. In: Társadalomstatistikai füzetek 44. Központi statisztikai Hivatal, Budapest, 2005, 34.o. 8/c és 8/f táblázat

büntették priviligizált esete, azaz enyhébb megítélésben részesül. Azonban találhatunk példát a minősített esetekre is, hiszen nagy a nyereségvágyból elkövetett emberölések aránya, illetőleg a különös kegyetlenséggel elkövetett bűncselekmények száma is jelentős. A bírák többnyire tekintettel vannak az áldozatok és tettesek viszonyára, általában figyelembe veszik az áldozatok közrehatását is.

Végül szeretnék bemutatni egy híres jogesetet, a tiszazugi arzénos asszonyok esetét. Az ügy gyökerei az 1920-as évekre, illetve korábbra nyúlnak vissza. Ebben az időben a helyi asszonyok (Tiszazugon, Nagyréven és Tiszakürtön) arzén segítségével "távolították el" azokat a személyeket, akik az útjukban álltak: férjeikkel, szeretőikkel, gyermekeikkel, más családtagjaikkal is így végeztek.

Az eljárás névtelen bejelentéssel vette kezdetét, 1929-ben a nagyrévi jegyző jelentése szerint már kilenc nőt tartóztattak le, majd ez a szám az év folyamán közel harmincra emelkedett, közben körülbelül ugyanennyi holttestet exhumáltak is. A parasztasszonyok rájöttek arra, hogy a légyapírból arzént tudnak nyerni, melynek folyamatos adagolása halált okoz. Már itt megjegyezném, hogy ezek az asszonyok különös higgadtsággal, közömbösséggel nézték végig áldozataik hosszan tartó haláltusáját, ami rendkívüli szenvedésekkel is járhatott, hiszen az arzén bénulást és heves görcsöket is okozhat. Ezekre az esetekre többnyire azért nem derült fény, mert olyan embereknek adták be a mérget, akik egyébként is betegesek voltak, sok esetben teljesen magatehetetlenek voltak áldozataik. A tiszazugi arzénos asszonyok több mint százhatvan embert öltek meg, 43 asszony ellen indult eljárás, többeket ki is végeztek, de sok esetben nem tudták bizonyítani az emberöléseket. A tiszazugi arzénos asszonyok közül kiemelhetjük Kardos Mihályné esetét, akit tettéért halálra is ítélték. Az asszony a férjét és a fiát is megölte. A fia italozó életmódot folytatott, nem dolgozott, és amikor beteg lett, anyja a már korábban bevált arzénos mérgezéses módszerhez folyamodott.

Az elkövetési módot, a bűncselekmény-sorozat kezdetét, illetve a bűnösök közötti összetartást szemlélteti V. Takács Lajosné esete is, akit 70 éves kora ellenére kötél általi halálra ítélték. Ő is férjét ölte meg először, majd a többi asszonytársának is hasonló módszert javasolt a felesleges személy megölésére, így öt három esetben is felbujtónak találta a bíróság. Ebből a jogesetből is látszik, hogy ezek az asszonyok nagymértékben támogatták egymást, teljesen azonosultak a másik „problémájával”. Nagyon fontos szerepe volt a környezetnek, hiszen ezek a nők szegényparasztok közül kerültek ki, akiknek mindennapi tevékenysége teljesen lélekölő volt. Brutális férjeik, pénzéhségük, eldurvultságuk okozta ezt a megrendítő bűncselekmény-sorozatot.⁸

Irodalomjegyzék:

1. Dr. Raskó Gabriella: A női bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978.
2. Jogerősen elítéltek társadalomstatistikai vizsgálata 1990-2003. In: Társadalomstatistikai füzetek 44. Központi statisztikai Hivatal, Budapest, 2005.

⁸ Dr. Raskó Gabriella: A női bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978, 372-378.o.

Az 1908. évi 36. tc., az első büntető novella

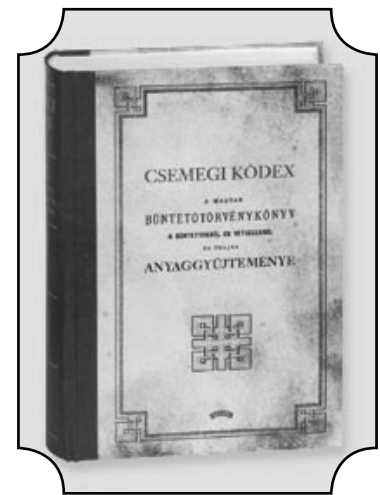
Írta: Palguta Virág

Magyarország egyik legjelentősebb büntetőjogi reformjának tekinthetjük az 1908. évi 36. tc.-t, az első büntető novellát. A módosító törvény feltételes elítélésre és fiatalkorúakra vonatkozó része büntetjogunkat európai színvonalra emelte, és ezzel beültette a büntetőjogba a javítás-nevelés gondolatát, az erkölcsi jellegű megtorlásokat, és a tervszerű bűnmegelőzést. Cikkemben azokat a körülményeket szeretném ismertetni, amik a módosító törvény megalkotásához vezettek, előtte azonban röviden összefoglalom, hogy a novella milyen új szabályokat hozott.

Az első fejezete a feltételes elítélésről szól, ami az alkalmi bűnözőkre kínál megoldást (egy hónapot meg nem haladó fogházbüntetés és pénzbüntetés helyett 3 évi próbaidőre történő felfüggesztés méltányos okból, ha attól az elkövető irányába kedvező hatást vártak). A második fejezet foglalkozik a fiatalkorúakra vonatkozó büntetési rendszerrel. Eszerint 12. életévét be nem töltött gyermek nem vonható büntető eljárás alá, míg fiatalkorúnak a 12-18. életévét betöltött személy számított. A novella szabályai szerint megelőző intézkedések (házi felügyelet, házi vagy iskolai fenyítés, javító nevelés, gyermekmenhelyre utalás), illetve megelőző büntetések (dorgálás, elkülönítés mellett végrehajtott szabadságvesztés) vonatkoztak rájuk. A fiatalkorúakkal kapcsolatban a novella bevezette a próbára bocsátás intézményét is (az ítélethozatal elhalasztása próbaidőre)⁹.

Előzmények: a Csemegi-kódex

Finkey Ferenc 1905-ben írta, hogy bár a Csemegi-kódex egyike törvényhozásunk legkiemelkedőbb alkotásainak, ám 25 évi gyakorlat mégis felszínre hozta, hogy voltak benne hibák. Finkey felsorolása szerint ezek a következők: büntetési rendszere túl bonyolult, egyes tényállások reformra szorulnak, újabb büntetendő cselekményeket tényállását kell felvenni, és ami még ennél is fontosabb, a fiatalkorúak tekintetében a büntetési rendszer tarthatatlan, illetve a visszaeső bűnözők tekintetében is javításra szorul.¹⁰ Súlyos hibája volt a kódexnek, hogy számos büntetési tétel nem volt végrehajtható (pl. pénzügyi okból, javítóintézetek hiányában). Balogh Jenő a hibák kijavításához két lehetőséget vázolt fel, aminek a kombinációjában látta a megoldást: a büntetések megvalósíthatóságához ki kell alakítani egy megfelelő intézményrendszert, vagy olyan szabályozást kell alkotni, ami az adott keretek között megvalósítható. Ennek a problémának egy következményét különösen kiemelném, a fiatalkorúakra vonatkozóan, minthogy az első büntető novella egyik legnagyobb bravúrja is a fiatalkorúak szabályozási rendszere. Hely hiányában a fiatalkorú elkövetőt rövidtartalmú szabadság-vesztésre ítélték, amit elkülönítés nélkül töltött le a felnőtt büntetettekkel együtt. Ez az idő nem volt alkalmas arra, hogy preventív hatása legyen,

⁹ Mezey Barna (2007): Magyar Jogtörténet (Osiris kiadó, Budapest, 2007)

¹⁰ Finkey Ferenc (1905): Magyar Büntetőjog Tankönyv (1905) 95-96.o

am annál inkább fokozta az erkölcsi züllésnek indult fiatal további romlását.¹¹ Kevésbé nevezném hibának, ám mégis javításra szorult az a tény, hogy a bűnözés új formái jelentek meg a világban (pl. gazdasági, üzleti visszaélések). Új tényállásokat kellett alakítani ezen bűncselekményeknek.

Bernolák Nándor a Csemegi-kódex hibáinak tárgyalásakor megjegyezte, hogy a kódexet nem szabad összevetni az 1909-es, és későbbi álláspontokkal, mert amit 1909-ben a kódex hibájának neveztek, az a megalkotásakor még érdemnek számított.¹² (Ez részben például a Csemegi-kódex klasszikus hagyományaiból fakad, ami 30 év távlatában már meghaladottnak számított az új kriminológiai irányzatok következtében).

Statisztika

A hivatalos statisztikai adatszolgáltatás kiemelkedő szerepet játszott a korabeli tudományok felemelkedésében. Földes Béla (1848-1944) elemezte először statisztikailag a magyarországi bűnözést, aki a szegénység és a bűnözés összefüggéseit kutatta. Statisztikáiból kiderült, hogy magas a munkanélküliek aránya (21,26%), így jelentős a viszonylagos szegénységben élők létszáma. Ennek egyik társadalmi következményének tartotta a bűnözést. 1873 és 1879 között a jogerősen elítéltek száma száma 15%-al emelkedett meg. Szerinte ez a fajta bűnözés jellemzően az alapvető szükségletek kielégítése érdekében történik, jellemzően vagyon elleni bűncselekmények (ezzel egy ütemben növekszik pl. az öngyilkosok száma is). Szerinte annak is nagy része van a bűnözés mértékének emelkedésében, amikor a régi szokások meginognak, átmeneti stádium áll fenn az új irányzatok, eszmék felé. Földes Béla alkotta meg az első kriminálgeográfiai (bűnözésföldrajzi) vizsgálatot is, így arra is rámutatott, hogy azokon a helyeken, ahol alacsonyabb az életszínvonal, nagyobb bűnözés mértéke¹³.

Kriminológia

Magyarországon a kriminológia a XIX. sz. végén, a XX. sz. elején jelent meg. Megjelenésében szerepet játszott, hogy növekedett a bűnözés az 1870-80-as években, továbbá nagy szerepe volt benne a korabeli tudományfejlődésnek is. Ahhoz, hogy a szabályozás mikéntjét megértsük, meg kell ismerni négy kriminológiai irányzatot.

A kriminál-antropológiai iskola a bűncselekmény elkövetésének okát élettani alapon magyarázza meg. A született büntettes szervezeti és testi jegyek alapján jellemzett emberfaj, atavisztikus lelki tulajdonságainál fogva pedig determinált a bűncselekmények elkövetésére. Így a szankció céljának a büntetés helyett az ártalmatlanná tételnek kell lennie.

A kriminál-szociológiai iskola szerint a bűnelkövetőt a társadalmi tényezők determinálják a bűnözésre. Ezeket a tényezőket leküzdhetőnek tartják. Ám az irányzat figyelmen kívül hagyta az egyéni tényezőket, pl. a szenvedélyt, a bosszút, az irigységet, pedig sok embert ezek az érzelmek motiválnak bűncselekmény

11 Balogh Jenő: Gyermekvédelem és büntetőjog (Budapesti szemle 1907) In.: Balogh Jenő Emlékkötet (1988, Kriminológiai közlemények)

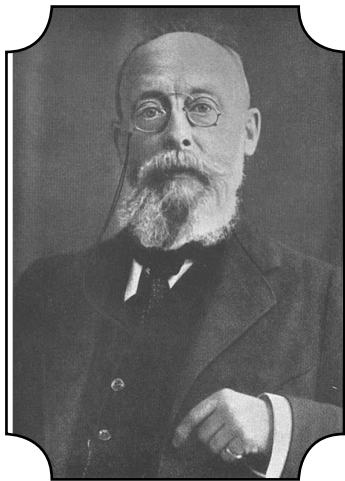
12 Balogh Jenő, Bernolák Nándor (1908): A büntetőtörvények és a büntetőnovella (1908) XXII.o.

13 Gönczöl-Kerecsi-Lévay-Korinek (2006): Kriminológia- Szakkriminológia. (Complex, 2006) 155-158.o.

elkövetésére. Balogh Jenő egyik tanulmányában hozzáfűzi, hogy az egyéni tényezők hatása soha nem lesz teljesen megszüntethető, ezért mindig lesznek büntetendő cselekmények.

A klasszikus iskola ezekkel szemben az indeterminizmust hirdeti. Minden bűnelkövetővel szemben fennforog a büntetőjogi felelősség, így a büntetésnek is a tettel proporcionálisnak kell lennie. Követői nagyobb súlyt helyeztek a büntetőjog elméleti művelésére és a jogi fogalmak kifejtésére (míg a társadalmi tényezők bűncselekményre gyakorolt hatásának nem tulajdonítottak jelentőséget). A Csemegi-kódex megalkotására gyakorolt nagy hatást ez az irányzat.

A fentebb ismertetett iskolák között többen próbáltak meg közvetítő rendszert képezni, így beszélhetünk

a negyedik, közvetítő irányzatról, amit determinizmus, a bűnözés körülményeinek sokoldalú vizsgálata jellemzett. A büntetőjogi célok köre szélesedett, így a megtorlás helyett megjelent a javító-nevelő szándék.¹⁴ A századfordulón a Liszt Ferenc jogtudós által hirdetett közvetítő irányzat, az úgynevezett „harmadik iskola” eszméi hódítottak teret, ezután sorra jelentek meg a büntetőjogi reformgondolatok. Az újonnan kialakuló pozitivisták szemléletét a büntetőjog képviselői nagymértékben érdeklődtek. A kriminológia alapot jelentett számukra nézeteik, reformelképzeléseik megfogalmazásához. Új diszciplína szolgáltatott ismeretanyagot a büntetőjog társadalomtudományi elemzéséhez¹⁵.

A kriminológia tudománya alapján két irány körvonalazódott ki a novella tervezetének megalkotásakor: egyesek a büntetések szigorításában láttak megoldást, míg mások inkább az enyhítés irányába indultak volna. Az enyhítés mégis szimpatikusabb volt a kor gondolkodói számára, sőt, egyesek a bűnelkövetőben beteget, vagy szerencsétlent láttak. Az alkalmi büntettesekre vonatkozóan Balogh az enyhítést teljes mértékben megfelelőnek találta. Ám azt is megállapította, hogy nem minden bűnelkövetővel szemben megfelelő enyhíteni a szankciókat, mert a megrögzött büntettesek (visszaesők, és így egy új kategória: a közveszélyes bűnözők) egy részével szemben az ilyen büntetés sem visszatartóztató, sem nevelő hatást nem tud kifejteni. Így téves az a feltevés, miszerint minden elítéltet egyenlő elbánás alá kell venni¹⁶.

Társadalmi vonatkozások

Nemcsak a kriminológia fejlődése volt az, ami novelláris változtatáshoz vezetett. Ebben az időszakban a társadalmi viszonyok átalakulóban voltak, a természettudományok, a technika folyamatosan fejlődött. A büntetőjogi problémák is változtak. A hangsúly arra a kérdésre került, miképp lehet a bűncselekmények számát csökkenteni, és a büntetőjog területéről kilépve felismerték, hogy a bűnözés elleni küzdelemben

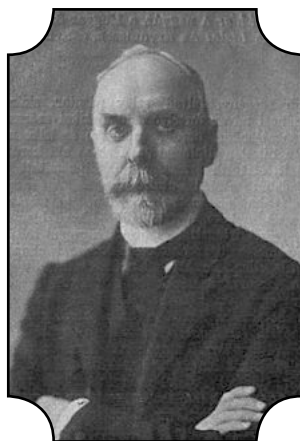
14 Balogh Jenő: A büntető törvényeink módosításához (Husadik század, 1900) In.: Balogh Jenő Emlékkötet (1988, Kriminológiai közlemények)

15 Gönczöl-Kerecsi-Lévay-Korinek (2006): Kriminológia- Szakkriminológia (Complex, 2006) 159-167.o.

16 Balogh Jenő: A büntető törvényeink módosításához (Husadik század, 1900) In.: Balogh Jenő Emlékkötet (1988, Kriminológiai közlemények)

szükség van egyéb eszközökre is. Olyan intézmények felállítására volt szükség, amik közvetlenül a társadalomban fejtik ki hatásukat (pl. patronázs). A sértett szempontjából kevésbé lényeges a jogi fogalmak dogmatikai kifejtése, pl. akit éppen hazafelé tartva kirabolnak és az életére törnek, kevésbé fogja érdekelni hogy nem gyilkosságot, hanem csak „közönséges emberölést” követtek el ellene, ezért olyan megoldáson kezdtek el gondolkodni, amivel ténylegesen hatást tudnak gyakorolni a bűnmegelőzésben. Például a fiatalokúakra vonatkozóan fell kell tárni bűncselekmények okait, és ehhez képest kell javító-nevelő megoldást találni¹⁷. Balogh Jenő a Huszadik század című folyóiratban írt tanulmányt arról, hogy a jogi kereten kívül mire kellene még vonatkoznia a módosításnak. Úgy vélte, kiemelt helyet foglalnak el a züllésnek indult fiatalokúak (ez teljesen logikus, hiszen a közvetítő iskola preventív szemléletének legkönnyebben megcélozható rétege a fiatalokúak), akiknek nagy hangsúlyt kell fektetni a megmentésére. Azt is kiemelte, hogy minden irányban föl kell tárni a kriminalitás összefüggéseit, mind földrajzilag, mind nemzetiségileg. Fel kell deríteni a bűnözés gazdasági, társadalmi, kulturális és erkölcsi okait, ezek megoldására javaslatokat kell kitalálni. Ki kell nyomozni, milyen gazdasági, társadalmi és egyéni tényezők miatt lesz valaki megrögzött visszaeső. Álláspontja szerint ezekhez a feladatokhoz jogászok, kriminológusok, orvosok, pszichiáterek és szociálpolitikusok együttes munkája szükséges¹⁸.

A Csemegi-kódex módosításának ötlete már 1888-ban felmerült az igazságügyi minisztériumon belül, ám a jogtudósok és az Országgyűlés számára is elfogadható tervezetet csak 1908-ra készült el, Balogh Jenő által. A törvényt július 3-án szentesítették¹⁹.

17 Balogh Jenő, Bernolák Nándor (1908): A büntetőtörvények és a büntetőnovella (1908) XXI-XXVIII.o.

18 Balogh Jenő: A büntetőtörvényeink módosításához (Huszadik század, 1900) In.: Balogh Jenő Emlékkötet (1988, Kriminológiai közlemények)

19 Finkey Ferenc (1909): Magyar Büntetőjog Tankönyv (1909) 85.o.

Az osztrák büntetőeljárás és a magyar ellenállás viszonya a neoabszolutizmus idején

Írta: Kepler Norbert

A Habsburg Birodalom az 1848/49-es szabadságharc leverését követően fő feladatának egy újabb, ehhez hasonló átfogó ellenállási mozgalom kialakulásának megakadályozását tekintette. Minden, az 1850-es évek neoabszolutista rendszerének idején hozott kormányzati átalakítás e törekvésüket példázza.

Magyarország alkotmányos rendszerének átalakítását az 1849. március 4-én kiadott olmützi oktrojált alkotmány visszavonásával és a szilveszteri pátens kiadásával kezdték, amely Magyarországot szinte abszolút monarchiává változtatta. A sort ezután a közigazgatási rendszer átalakításával folytatták. Mivel a nemesi ellenállás bázisát hagyományosan az érdekeit a nemesi vármegyében érvényesítő magyar nemesség adta, felszámolták a nemesi vármegyét, és helyére létrehozták a koronátartományok rendszerét. E területeket teljes egészében beolvasztották az osztrák közigazgatásba, és élükre Bécsből Magyarországra rendelt helytartót helyeztek.²⁰

Az állami élet centralizációját szolgálta a bírósági rendszer átalakítása is. Az igazságszolgáltatási szervezet - a közigazgatási rendszerhez hasonlóan - közvetlenül az osztrák kormány igazságügyi miniszter felügyelete alá tartozott. A bírói hierarchia csúcsán a Bécsben székelő Oberster Gerichtshof állt²¹, így elmondhatjuk, hogy a bírói rendszer függetlenségét is felszámolta az osztrák kormányzat. A rendes bírósági rendszer mellett működtek úgynevezett különös bíróságok is: egy kereskedelmi ügyekkel foglalkozó törvényszék, egy úrbéri perekben ítélező törvényszék, végül a témánk szempontjából kiemelkedő jelentőséggel bíró atipikus bírói szerv, a haditörvényszék²². Szűkebb értelemben e bírói szerv hatásköre a katonai ügyekre korlátozódik, ám mivel a hadsereg feje az uralkodó, így a fелségstértéssel kapcsolatos perek is e törvényszék elé kerültek.

Az osztrák kormányzati politikával szemben az ellenállásnak többféle formája alakult ki. A magyar birtokos nemesség zöme a „passzív rezisztenciát” választotta, azonban bőven találunk példát a nyílt ellenállásra is. Ezek közül két esetet, a Libényi János Ferenc József ellen elkövetett merényletkísérletét, illetve a Noszlopy Gáspár ellen lefolytatott pert fogom bemutatni. A két eset vizsgálatát követően dolgotatom befejező részében külön kitérek arra, hogy a korabeli osztrák eljárásjognak milyen sajátosságai figyelhetők meg a két per lefolytatásában.

1853. február 18-án Bécsben egy váratlan esemény rázta meg a császári udvar életét. Ekkor történt ugyanis, hogy egy ismeretlen férfi rárontott az éppen sétáját végző Ferenc Józsefre, és 10 és fél coll pengehosszúságú késével nyakszirten szúrta. A merényletet még aznap először a rendőrigazgatóságra, majd a rendőrfogházba, ezután pedig a haditörvényszék épületébe vitték, ahol kiderült, hogy az elkövető egy 21 éves Libényi János nevű szabósegéd.²³

20 Mezey Barna: Magyar alkotmánytörténet, 399. oldal

21 Mezey Barna: Magyar alkotmánytörténet, 428. oldal

22 Mezey Barna: Magyar alkotmánytörténet, 429. oldal

23 Lukácsi Lajos: Magyar alkotmányos és függetlenségi mozgalmak, 133. oldal

A Libényi által elkövetett merényletkísérlet, és a peranyag nem tartozik a jogtörténet-kutatás leginkább kedvelt és feldolgozott témái közé. Ennek legfőbb oka, hogy az osztrák fél kezdettől fogva megpróbálta az ügyet elbagatellizálni, és hosszú időn keresztül elfogadott nézetnek számított, hogy a gyilkossági kísérlet hátterében Libényi nővére és Ferenc Józsefközi állítólagos szerelmi viszony állott. Mint később

látni fogjuk, a haditörvényszék ügyésze által készített vádiratból és a kihallgatások jegyzőkönyvéből egyértelműen kitűnik, hogy Libényi a merényletet politikai októl vezérelve, a Habsburgokkal szembeni ellenállástól vezérelve követte el. 1853. február 23-án született ítélet az ügyben, amit február 26-án hajtottak végre²⁴, az uralkodó meggyilkolásának a kísérletétől az ítélethozatalig tehát összesen négy nap telt el. Az ítélet tartalmát illetően kezdettől fogva nem merült fel egy szikrányi kétség sem. Az 1852. május 27-én kihirdetett, majd szeptember 1-jén hatályba lépett osztrák Büntető Törvénykönyv 58. §-nak a) és b) pontja halálbüntetés kiszabását rendeli el a következő esetekre: a császár testi épségének, egészségének, személyes szabadságának megsértése vagy veszélyeztetése, valamint kormányzati feladatai gyakorlásának akadályozása. Láthatjuk, hogy a törvény nem tesz különbséget kísérlet és befejezett bűncselekmény között, már a pusztán veszélyeztetést is ugyanazzal a retorzióval sújtja, mint a ténylegesen elkövetett cselekményt. A vádemelés felségsértés címén indult meg.²⁵ Az osztrák hatóságok azért töltöttek el ennyi időt az ügygel, mert fel akarták deríteni azokat az egyéneket, akik kapcsolatban álltak Libényivel. Tették ezt egyrészt azért, hogy megakadályozzák egy esetleges újabb merényletet, másrészt I. Miklós orosz cár Ferenc Józsefhez címzett levele ösztönzést nyújthatott a császári udvar éberségének a fokozására: „De ha Isten téged ezúttal megtartott, szolgáljon ez Neked intő példaul - hogy ne menj túl az engedékenységen, jóságban, ezzel felbátorítva a hasonló kísérleteket.”²⁶ Az egész ügy hátterében ott állt az újabb megtorlási hullám szándéka, ami az egész neoabszolutista rendszer mozgatórugójaként szolgált. Az elfogatása után két órával Libényi már a haditörvényszék bírósága előtt állott. Nyomozás elrendelésére nem volt szükség, hiszen Libényit tetten érték a bűncselekmény elkövetése idején. Libényi a bírósági meghallgatáson tettét elismerte, és azt az osztrák kormányzati elnyomással (titkosrendőrség, csendőrség, rendőrség, zsandárság) indokolta. A törvényszék első próbálkozására nem volt hajlandó semmit elárulnia vele kapcsolatban álló személyekről, azt állította, hogy egyedül tervezte ki, és hajtotta végre tettét. Végül azonban megtört, és hajlandó volt vallomást tenni²⁷. Ekkor indultak meg az újabb letartóztatások. Az osztrák rendőrség elfogta Misits János szabólegényt, akiről Libényi azt vallotta, hogy egyenesen felszólította őt az uralkodó meggyilkolására. A vallomás alapján Misits egyértelműen felbújtónak minősült. Az állandó megtorlási szándék tükrében meglepő, hogy nem halálbüntetésre ítélte a haditörvényszék a vádlottat, „csupán” 20 évi sáncmunkára.²⁸ Libényi emellett megnevezte Vajbel Józsefet is bűntársaként, akivel több alkalommal beszélgettek az osztrák császár meggyilkolásának lehetőségéről²⁹. Libényi Vajbellel csupán elméleti szintű eszemecserét folytatott a

24 Lukácsi Lajos: Magyar alkotmányos és függetlenségi mozgalmak, 132. oldal

25 Lukács Lajos: Magyar alkotmányos és függetlenségi mozgalmak, 135. oldal

26 Lukács Lajos: Magyar alkotmányos és függetlenségi mozgalmak, 139. oldal

27 Lukács Lajos: Magyar alkotmányos és függetlenségi mozgalmak, 139. oldal

28 Lukács Lajos: Magyar alkotmányos és függetlenségi mozgalmak, 138. oldal

29 Lukács Lajos: Magyar alkotmányos és függetlenségi mozgalmak, 137. oldal

gyilkosságról, mint lehetséges alternatíváról, de Libényi sem biztatást, sem bármiféle segítséget nem kapott a bűncselekmény elkövetéséhez, így sem felbújtónak, sem bűnszegédnek nem tekinthető. Ennek ellenére a nem túl konzekvensen működő osztrák jogalkalmazás Misitschlel azonos tartalmú ítéletet szabott ki Vajbelre, ami meglepő annak tekintetében, hogy őt semmiféle bűnrészesség nem terhelte³⁰. A rendőrség emellett előállította Lassakiewitz Józsefet³¹ is, akinek az egyetlen bűne az volt, hogy kapcsolatban állt Libényivel, és erősen függetlenségpárti volt. Őt uralkodóellenes magatartás miatt vonták vád alá, és végül 15 év sáncmunkára ítélték.

Az osztrák kormányzat orra alá nem csak Libényi próbált borsot törni. Noszlopy Gáspár, aki az 1848/49-es forradalom és szabadságharc ideje alatt a magyar függetlenség ügyét előbb nemzetőrségi vezetőként, később kormánybiztosként szolgálta, tevékenységét a szabadságharc leverése után sem hagyta abba. Szándéka szerint egy, az egész ország területét átfogó felkelést kívánt megszervezni, és ennek érdekében

levelezéseket folytatott többek között Kossuth Lajossal, Meszlényi Artúrral és Jubál Károllyal. A rendőrségnek végül 1852. november 16-án sikerült elfognia és letartóztatnia Noszlopyt, az osztrák titkosrendőrség közreműködésének segítségével³². Ezzel egyidőben kézre kerítették Noszlopy társait: Gál Józsefet, Zaboly Károlyt Hankovszky Mihályt és Hankovszky Károlyt³³. A rendőrségen Rauss tanácsos és Duranik vallatták, aminek az volt a célja, hogy beismerő és a társaikra nézve terhelő vallomásokot csikarjanak ki a letartóztatottaktól³⁴. Erre azért volt szükség, mert a vádirat nagyrészt ezeken az erőszakkal kicsikart

vallomásokon alapult, illetve segítettek a rendőrségnek abban, hogy újabb gyanúsítottakat előállítsanak. Noszlopy volt az egyetlen, aki nem volt hajlandó vallomást tenni, hanem szó nélkül tűrte a kínzást és megaláztatást. A vád Noszlopy ellen felségárulás volt, és különösen nagy súllyal esett latba, hogy először nemzetőrségi vezetőként, majd kormánybiztosként érdemi részt vállalt a szabadságharc megszervezésében.³⁵ A vádirat alapján az ítéletet végül 1853. február 24-én hozta meg a haditörvényszék, amelynek értelmében Noszlopy Gáspárt, Sárközy Sámuel, Jubál Józsefet és Andrássy Károlyt kötélt halálra ítélték (Andrássy végül agyonlőtték)³⁶. Az ítéletet március 1-jén hirdették nyilvánosan, március 2-án pedig lehetőséget biztosítottak a nagyközönségnek arra, hogy megtekinthessék az ekkor már siralomházban raboskodó Noszlopyt³⁷. Az osztrák büntetés-végrehajtás e mozzanatában kettős cél fedezhető fel: egyrészt a forradalomban és szabadságharcban részt vevőket még életük utolsó napjaiban meg kívánták alázni, másrészt a kívülállók számára elrettentő példát akartak statuálni. A generális és speciális prevenció tehát egyszerre érvényesült, előbbi célkitűzés sokkal erősebben jelen volt. Noszlopy ellen irányult az ítélet végrehajtásának a módja is: utolsóként akasztották fel, így halála előtt végig kellett mindkét társa haláltusáját.

30 Lukács Lajos: Magyar alkotmányos és függetlenségi mozgalmak, 137. oldal

31 Lukács Lajos: Magyar alkotmányos és függetlenségi mozgalmak, 137. oldal

32 Andrássy Antal: Noszlopy Gáspár (1820-1853), 142. oldal

33 Andrássy Antal: Noszlopy Gáspár (1820-1853), 143. oldal

34 Andrássy Antal: Noszlopy Gáspár (1820-1853), 146. oldal

35 Andrássy Antal: Noszlopy Gáspár (1820-1853), 147. oldal

36 Andrássy Antal: Noszlopy Gáspár (1820-1853), 149. oldal

37 Andrássy Antal: Noszlopy Gáspár (1820-1853), 147. oldal

Mind Libényi, mind Noszlopy pere azt mutatja, hogy a császári udvarral szembeni ellenállás a forradalom és szabadságharc leverését követően sem szűnt meg. A lakosság és az elfojtott szabadságharc vezetői egyaránt igyekeztek minden alkalmat megragadni annak érdekében, hogy folytassák azt, amit az osztrák és orosz seregek vérbe fojtottak. Mint fentebb láttuk, ennek során a megtorlást, mint vezérelvet állították a középpontba: olyan személyeket is a büntetőeljárás hatálya alá vontak, akik az érintett cselekményben nem vettek részt, csupán az elítélttel valamilyen kapcsolatban álltak. Emellett mindkét per remekül megmutatja a korabeli osztrák eljárásjog sajátosságait, amit egy császári pátéssal a neoabszolutizmus idején az osztrák Polgári-, illetve Büntető Törvénykönyvhöz hasonlóan hatályba léptettek.³⁸ A kódex első és legfontosabb jellemzője a nyilvánosság kizárása³⁹: mindkét per esetében az érintetteken kívül senki nem tartózkodhatott a tárgyalóteremben. Másrészt a kötött bizonyítást, ami azt jelentette, hogy a bíróságok nem közvetlenül győződtek meg a bizonyítékok valódiságáról. A vizsgálóbíró felvette a kikényszerített tanúvallomásokat - mint fentebb láthattuk, a kínvallatás szintén részét képezte az osztrák Büntető perrendtartásnak Libényi és Noszlopy elleni per esetében egyaránt -, amit aztán később átadott a bíróságnak. Noszlopy tárgyalása annak ellenére Bécsben⁴⁰ történt, hogy a felségárulást és a lázadást Magyarországon követte el. Az eljárás további, a modern büntetőeljárás alapelvbe ütköző mozzanataként értékelhető, hogy a vádlott tárgyalása német nyelven zajlott⁴¹, így a németül nem beszélő Noszlopynak lehetősége sem volt arra, hogy a tárgyalás során valamilyen módon megcáfolja, illetve kinyilvánítsa a véleményét.

A perrendtartás jellegében 1861-ben következett be változás, amikor az Országbírói Értekezlet elfogadta az Ideiglenes Törvénykezési Szabályokat. Kiemelhető, hogy az országbíró elnökletével és számos neves jogtudós, jogász részvételével működő testület nem rendelkezett jogalkotói hatáskörrel, így intézkedései nem inkorporálódhattak érvényes jogforrásként a magyar jogrendszerbe.⁴² Szokásjogi úton mégis elismerést nyert, hiszen a bíróságok használták és alkalmazták az ítélkezési gyakorlat során, rendelkezései hivatkozási alapul szolgáltak. Az intézkedéscsomag visszaállította az 1848 előtti magyar Büntető perrendtartást, és előremutató, a terhelt jogait előtérbe helyező módon eltörölte a az eljárás során⁴³ alkalmazható kínvallatást és testi bántalmazást. Valódi, érdemi változást a magyar büntetőeljárás menetében az 1896-os Büntető perrendtartás megalkotása jelentette.

Felhasznált irodalom:

1. Andrássy Antal: Noszlopy Gáspár (1820-1853), Somogyi Almanach, 1987
2. Lukácsi Lajos: Magyar függetlenségi és alkotmányos mozgalmak: 1849-1867, 1955
3. Meze Barna: Magyar alkotmánytörténet, Osiris Kiadó, Budapest, 2003
4. Mezey Barna: Magyar jogtörténet, Osiris Kiadó, Budapest, 2007

38 Mezey Barna: Magyar jogtörténet, 443. oldal

39 Mezey Barna: Magyar jogtörténet, 443. oldal

40 Andrássy Antal: Noszlopy Gáspár (1820-1853), 147. oldal

41 Andrássy Antal: Noszlopy Gáspár (1820-1853), 147. oldal

42 Mezey Barna: Magyar jogtörténet, 443. oldal

43 Mezey Barna: Magyar jogtörténet, 443. oldal

Megszégyenítő büntetések az Erdélyi Fejedelemségben

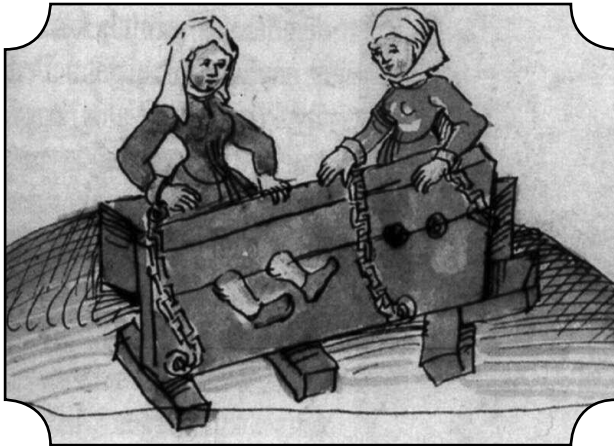
Írta: Szeredi Kristóf

Az egyes személyek, közösségek igénye arra, hogy érdekeik szándékos megsértése esetén az ilyen tetteket megtorolják, elégtételt nyerjenek, valamint a hasonló helyzeteket elkerüljék, az emberiség történetével egyidős. Erre hivatottak a különböző büntetések, melyek az adott társadalomban előírt magatartásszabályok megsértőit sújtják, egyben a társadalom többi tagját ezek betartására ösztönzik. A büntetések módjai pedig korok szerint változtak, és az egyes államok joggyakorlata a hosszú fejlődés eredményeképpen rendkívül színes és kreatív megoldásokat szült. Cikkünk az Erdélyi Fejedelemség korát jellemző büntetőjogi felfogással, különösen a büntetési nemekkel és büntetés-végrehajtással foglalkozik.

Büntetőjogot említettem, hiszen napjainkban természetes, hogy az alkotmányos szintű egyéni és közösségi érdekeket ez az önálló, egységes jogág látja el védelemmel. A XVI. és XVII. századi Erdélyben kialakult büntetőjogi jogtudatról azonban nem beszélhetünk. A büntetések elszórtan, az egyes jogszabályokon belül kaptak helyet, a kor egyetlen jogforrása sem tartalmaz külön büntetőjogi részt, bár a jogalkotási szándékot vizsgálva a büntetés néha már önálló célként is előfordul.⁴⁴

A büntetések célja is sokkal összetettebb volt. Említhetünk a klasszikus büntetőjogi elveken – a bűnös megbüntetésén, a többi gonosztevő elrettentésén (speciális és generális prevenció) – túl vallási indíttatású célokat (Isten kiengesztelése, megtisztulás), sőt, az alapvetően a polgári jog területéhez tartozó kártérítést, elégtételt is a büntetéseken keresztül kívánták rendezni. Az elkövető átnevelése, megjavítása viszont már kevésbé hangsúlyosan szerepel a célok között, a javítás szándéka nem volt ismeretlen, de ezt jellemzően a kegyelem feltételekhez kötésével, vagy vezeklés előírásával próbálták érvényesíteni.⁴⁵ Az összetett célstruktúra pedig végső soron a köznyugalom fenntartását szolgálja.

Áttérve a büntetési nemek tárgyalására azt vizsgáljuk meg, hogy a vázolt célok eléréséhez milyen eszközöket alkalmaztak. Ismeretes, hogy a középkori büntetések mai szemmel nézve meglehetősen drasztikusak és kegyetlenek voltak: sok bűncselekményt halállal büntettek, ezek végrehajtásának széles köre ismert, melyeket esetenként még kínzásokkal is súlyosbítottak. De tudnunk kell, hogy a

középkorban a mindennapi élet körülményei is összehasonlíthatatlanul nehezebbek voltak, mint ma (anarchikus önkény, várháborúk, járványok). A hatékony büntetési rendszer pedig megköveteli, hogy a kilátásba helyezett hátrány és a normasértésből eredő előny között kellően nagy eltérés legyen. Ilyen feltételek mellett pedig nem meglepő, ha a bűnözéstől való hatékony elrettentés érdekében fájdalmas, kínokkal teli büntetéseket is találunk a

⁴⁴ Angyal-Degré (1943) 8. o.

⁴⁵ Angyal-Degré (1943) 42. o.

lehetséges szankciók között.⁴⁶

Halálbüntetést a legsúlyosabbnak számító bűncselekmények esetében találunk (pl. hűtlenség, cégéres bűncselekmények, latrok büntetése). Ami a halálbüntetések végrehajtását illeti, a lefejezés számított a legenyhébbnek, az akasztás már súlyosabb, de a legtöbb szenvedést a karóbahúzás, keréketörés, valamint a kínzással egybekötött, minősített halálbüntetések jelentették, ám utóbbiakra a tényleges erdélyi joggyakorlatban nem, vagy csak korlátozottan találunk példát.⁴⁷ Az Erdélyi Fejedelemség büntetéseinek embertelenségét tovább árnyalva még megemlítem, hogy források tanúsága szerint a kegyetlen törvényeket csak ott hajtották végre valóban kegyetlenül, ahol csavargókról volt szó, legtöbb esetben lehetőség volt arra, hogy az elítélt a halálbüntetés végrehajtása előtt megválthassa magát, valamint azt is tudjuk, hogy asszonyokat sem akasztani, sem karóba húzni nem szoktak, csak lefejezték.⁴⁸

Cikkünk korlátozott terjedelme miatt a halálbüntetések végrehajtását itt részletesebben nem tudjuk bemutatni, így a továbbiakban a megszégyenítéssel járó büntetések ismertetésére szorítkozunk. Ezeket már enyhébb vétségek (pl. szitkozódás, rágalmazás, részegség) esetén szabták ki, vagy olyan esetekben, amikor valakit az enyhítő körülményekre való tekintettel (pl. fiatalkor), vagy a vád bizonyítékainak hiányossága folytán nem akartak kivégezni.⁴⁹ A megszégyenítés előfordulhatott testi fenyegetéssel együtt is, a kategorizálása nem mindig egyértelmű. A verés például alapvetően testi büntetés, de mivel általában nyilvánosság előtt végezték, így egyben megszégyenítő büntetésnek is számított.

Ne gondoljuk, hogy ezektől a büntetésektől nem tartottak az emberek annyira, mint másoktól. A megszégyenítő büntetéseknél a fizikai fájdalom lehet hogy enyhébb, esetleg teljesen hiányzik, de a bűnös társadalmi helyzetét nagyban érinthette. Ugyanis ha a megszégyenítő büntetést a pellengér mellett a hóhér hajtotta végre, az egyszersmind megbecstelenítő büntetést is jelentett.⁵⁰ A becsület elvesztése az illető jogvesztettségét jelentette: a továbbiakban nem viselhetett hivatalt, nem indíthatott pert, nem lehetett tanú, megszűnt öröklési képessége is. Ettől az emberek olyannyira tartottak, hogy feljegyzések szerint perdöntő bajvívás esetében – ahol a távolmaradás hasonló következményekkel járt – a felek a súlyos betegségben fekvőket, illetve az időközben elhunytakat gyakran ágyastul hozták a küzdőterre, hogy el ne ítélik őket.⁵¹ Sőt, esetenként az enyhébb büntetés csak az első fokozat, amit visszaesések alkalmával egyre súlyosabbak követnek: pl. 1704. január 4-én II. Rákóczi Ferenc elrendeli a káromkodó, zsaroló katonák megvesszőzését, másodszor pálcázását, harmadik esetben megkövezését.⁵²

Most vegyük sorra a jellemzőbb, gyakorlatban alkalmazott megszégyenítő büntetéseket! Ilyen szankció volt a már említett megverés, ha a végrehajtás nyilvánosság előtt történt. Ez általában a szegényebb parasztok büntetése, hiszen sokszor csak akkor hajtják végre, ha az elítélt a bírság befizetésére képtelen. Amint az előbbi hadi szabályozásban is látjuk, a megverés történhetett vesszővel vagy pálcával. Ezeken túl azonban ismeretes a lapáttal, furatossal és tövissel való megcsapás is. Egy Rosnyóból származó statútum a tiltott favágásra rendel 12 forint büntetést vagy 25 lapátütést, Szamosújváron a szerencsejátékokat tiltják 12, 24, harmadszor pedig 36 lapátütés terhe alatt, egy Kolozs megyei statútum pedig a paraszt

46 Mezey (2007) 302. o.

47 Angyal-Degré (1943) 51-53. o.

48 Balás (1979) 204-208. o.

49 Angyal-Degré (1943) 55. o.

50 Vajna (1907) 112. o.

51 Pesty (1867) 147. o.

52 Balás 179. o.

ember szitkozódását bünteti 12 lapátütéssel. A lapát egyébként foglalkozáshoz is köthető, a céheknél a legényeket lapáttal avatták és valószínűleg büntették is, de ez a büntető eszköz a törököknél, sőt, a kínaiaknál is megtalálható. A furatos tulajdonképpen egy közepén átfűrt lapát, aminek így kisebb a légellenállása, ezért nagyobb lehet vele ütni. Ennek alkalmazására is találunk példát Nagykárolyban. A tövissel megcsapásról, a megverés súlyosabb formájáról pedig egy Kraszna megyei statútumban olvashatunk, ahol paráznaságért másodízben ítélték el Szabó Erzsébetet, de mivel gyengeelméjű, nem halálra, hanem tövissel való megverésre ítélték.⁵³

A kaloda, valamint a nyakvas a bűnös közszemlére tételét, megszégyenítését, pellengérhez kötve, vagy amellet megbecstelenítését is szolgálta. A kalodával törvényi szinten is gyakran találkozhatunk. Az 1657. júniusi törvények elrendelik, hogy az év június 15-étől július 13-áig vasárnaponként kétszeri prédikációhallgatás, kétszeri könyörgés, böjt legyen, a szitkozódást, zenélést, borárlást tiltják; a szabály ellen vétők bírságot fizesse, illetve a parasztembereket kézi kalodával büntessék. Vagy az 1619. májusi II. tc.: a „lélekkel való éktelen szitkozódás”-ért a nemes bírságot fizesse, a nem nemes kalodába kerüljön, vagy váltsa meg ettől magát.⁵⁴ Látható, hogy a veréshez hasonlóan ez is a jobbágyság büntetése, de pénzért itt is megválthatták magukat. A kalodának különböző változatai ismeretesek: volt hegedű alakú nyakló kaloda, valamint álló nyak- és kézkaloda a kezek és a fej rögzítéséhez, volt lábkaloda, mely a lábakat zárta le, illetve láb- és kézkaloda is. Utóbbiak meglehetősen kényelmetlen testhelyzeteket idéztek elő a bűnös számára, így testi büntetésként is megjelenik. Lábkaloda esetében ezen úgy segíthettek, hogy hasra feküdtek, de előfordult, hogy ezt kifejezetten megtiltották nekik. Mivel a természetellenes testhelyzetekben nem lehetett sokáig megmaradni, általában a büntetés néhány óráig tartott, legtöbbször vásár- és ünnepnapokon, hogy a végrehajtás nagy nyilvánosság előtt történjen. A kalodát és nyakvast a megszégyenítésen kívül fogva tartás céljából is alkalmazták.⁵⁵

A pellengérre már utaltam korábban, ezért itt a még nem említett jellemzőit foglalom össze. A pellengér (szégyenoszlop) nemcsak a büntetések végrehajtásának helyszíne, hanem fontos büntetőjogi szimbólum is volt egyben. Nagy nyilvánosságú helyeken, főleg vásárok helyszínénél szolgáló területen állították fel. Kezdetben fából, majd kőből építették és pirosra, vagy feketére festették be. A pallosjoggal rendelkező városok, ha vásárt tartottak, erre utaló szimbólumot (kivont kard, melyet egy kinyújtott kéz tart) helyeztek ki rá. Így jelezték, hogy a vásár ideje alatt minden ott tartózkodó a város büntető joghatósága alá tartozik. Akit pellengérre állítottak, annak szégyenkövet, vagy szégyentáblát akasztottak a nyakába, amire felírták, hogy milyen bűnt követett el. Néha pellengér álarcot tettek a fejére, vagy a lopott holmit a nyakába akasztották.⁵⁶

A szégyenketrec segítségével szintén az elítéltet tették közzé tárgyává. Vasrudakból, vagy falécekből összeállított, körben átlátszó rácsozatból álló építmény volt, így mindenki láthatta, hogy kit zártak be oda. A tömlöccel, illetve arestommal szemben tehát ez nem elsősorban a bűnös fogva tartására szolgált. Az 1584-i kolozsvári rendelkezés alapján a csaplárookra a városbíró ügyel, engedélye nélkül senki

53 Vajna 81-87. o.

54 Trócsányi 103-104. o.

55 Vajna 100-104. o.

56 Vajna 112-117. o.

sem kocsnálhat. Az engedetlen csaplárt 3 napra kalitkába teszik.⁵⁷ Kolozsvár 1588-ban kimondja, hogy a megszökött szegődött szolgát, szolgálót meg kell fogni, ki lehet kérni, vérdíjat kell fizettetni. Gazdátlanul szolga nem maradhat, mert a gazdátlant megkiáltották, s ha gazda nem akadt, kalitkába tették.⁵⁸ Az ilyen szégyenketrecek építése egyébként nagy változatosságot mutat, minek kapcsán egy nagyon egyedi, mozgatható ketrecre hívnám fel a figyelmet. Szamosújváron vannak feljegyzések erről a sajátos szégyenketrecrekről, melynek oldalára tengelyeket szereltek, és ha a ketrecet megemelték, ezekhez kerekeket tudtak illeszteni és a ketrecet arrébb tudták vinni. És rendszerint így jártak el, mikor új bírót választottak, vagy a bíró elköltözött, hiszen a szégyenketrecnek az ő házában kellett állnia.⁵⁹

Végül pedig essen szó egy újabb erdélyi sajátosságról, az ekklezsiakövetésről is! Ezzel az egyházi eredetű büntetéssel külföldön nem találkozunk, nálunk terjedt el azokon a területeken, ahol a reformált vallásúak túlsúlyban voltak, így különösképpen az Erdélyi Fejedelemségben találunk ilyenre példát. Az 1619. májusi III. tc. a kötetlen állapotú paráznáknál például vesszőzést ír elő, de ha összeházasodnak, csak ekklezsiát követniük.⁶⁰ Az ekklezsiakövetés a bűnökért való vezeklés egyik formája, aminek ha a bűnös nem vetette alá magát, kiközösítették őt. A büntetés úgy zajlott, hogy mise alkalmával a bűnös a szószék mellé ültették egy fekete székre, fekete posztóval betakarták és egy hétig így járt templomba.

Ha ez letelt, a pap felszólította, hogy fedje fel magát, majd megkérdezte tőle, hogy megbánta-e bűneit, ígéri-e hogy ezután feddhetetlen életet él majd, stb. Ha az illető megbánta bűneit, bocsánatot nyert és a büntetés véget ért.⁶¹

A megszegyenítő büntetések sorát azonban ezzel nem merítettük ki, csupán a gyakoribb változatait mutattuk be. Ide tartoznának még a haj- és szakáll-lenyírás, a szalmakoszorú, a nyelvlakat, a megbélyegzés, a nyilvánosan végrehajtott tagcsonkítások, a falóra ültetés, stb., ám terjedelmi korlátok miatt ezek részletes tárgyalására itt már nem kerülhet sor.

Irodalomjegyzék:

1. Angyal Pál – Degré Alajos: A XVI-XVII. századi erdélyi büntetőjog vázlata, Attila Nyomda, Budapest, 1943
2. Balás Gábor (szerk.): Erdély jókora jogtörténete 1540-1848 közti korra, Budapest, 1979
3. Mezey Barna (szerk.): Magyar Jogtörténet, Osiris Kiadó, Budapest, 2007
4. Pesty Frigyes: A perdöntő bajvívások története Magyarországon, Pest, 1867
5. Trócsányi Zsolt: Törvényalkotás az Erdélyi Fejedelemségben, Gondolat Kiadó, Budapest, 2005
6. Vajna Károly: Hazai régi büntetések II., Budapest, 1907

⁵⁷ Balás 136. o.

⁵⁸ Balás 95. o.

⁵⁹ Vajna 131-134. o.

⁶⁰ Trócsányi 243. o.

⁶¹ Vajna 145-146. o.

A kuruc hadsereg táborozásáról

Írta: Barta Áron

A cikk célja, hogy röviden ismertesse a kuruc hadsereg táborozási szokásait, az arra vonatkozó jogszabályi rendelkezésekkel együtt. A tábor a hadsereg életének különösen fontos színtere volt, hiszen egyszerre működött szállásként, kiképzőtáborként és hadművelleti központként. A kuruc hadsereg a háború alatt gyakorlatilag ilyen átmeneti, vagy állandó táborokban élt.⁶² A szabadságharc kezdetén a hadszervezéshez

szükséges adminisztráció és levelezés nagy részét is innen intézték (például jelentős mennyiségű írásos anyag maradt a tokaji táborból keltezve). Ez később, a kurucok térvyerésével áttevődött a városokba. Mivel a táborozás rendjének megtartása központi kérdés volt, ezért a háború alatt kiadott katonai szabályzatok meglehetősen részletesen taglalják a táborozás rendjét, beleérve az őrség rendszerét és kötelességeit, a tábor bontásának módját és a táborban elkövetett bűncselekmények büntetését.

A kuruc hadsereg táborozási szokásait Tóth Gyula összefoglaló tanulmánya⁶³ alapján mutatom be. A táborhelyet általában folyóvíz vagy legelő közelében választották ki. A tábor védelmi eszközeit a sáncok jelentették, melyek 300-400 lépésnyire voltak a tábortól. Tóth Gyula tanulmányában azt írja, hogy a sáncépítést – műszaki csapatok hiányában – maguk a katonák végezték el.⁶⁴ Maga a fejedelem is leírja egy ilyen tábor építését: „Tökéletes biztosságban kívánván helyezni a Szatmár alatt hagyandó hadtestet megvizsgálám jól a környéket, s a Szamos egy kanyarulatában oly félszigetet találtam, melynek partjai nagyon meredekékek valának s nyílása oly szűk hogy átmérője is alig volt 100 lépés. A száraz felől tehát árokkal és czölöpzettel ellátott mellvédel megerősítém, a kapuőrség védelmére pedig különálló művet emelettem: a tábor másik felén a Szamoson hidat verettem talpaktól, s a hídfő védelmére redoutot készítették, úgy hogy e hely fekvésénél fogva erődítve ezen...”⁶⁵ A leírás kivételes abból a szempontból, hogy a táborozás helyének kiválasztásával rendszerint a vicecoloneus (alezredes) volt megbízva, ő vezette a biztosítóseregeket (strázsasereg), akiknek a feladata a főerők megérkezéséig a tábor helyének biztosítása volt. Amikor ezek megérkeztek a parancsnokságot egy brigadéros vette át, és megkezdődött a táborépítés, aminek a folyamatát a fent említett idézet kiválóan szemlélteti. A legfontosabb feladat az őrségállítás volt. Az őrség három területen helyezkedett el: a táboron kívül volt az ún. fiókstrázsa, a tábor szélén a fiókdandár és a táborban a dandár. Ez utóbbi nagy létszámú volt és a

62 Tóth Gyula: *Hadak, hitek históriák*, Bp. 1985., Magvető Kiadó, 138. old

63 Tóth Gyula: *Hadak, hitek históriák*, Bp. 1985., Magvető Kiadó, A kuruc táborozás.

64 Ez az állítás pontosításra szorul. A kuruc hadseregben ugyanis voltak műszaki csapatok, csak nem elegendő számban.

65 Thaly Kálmán (közli): II. Rákóczi Ferenc fejedelem emlékiratai a magyar háborúról, 1703-tól végéig (1711), Pest 1872., Kiadja Ráth Mór

rajtaütést megkísérelni készülő ellenség visszaverésére szolgált.

Az ónodi országgyűlésen elfogadott Edictum Universale a táborozással kapcsolatban részletesen szabályozza a strázsálás és a táborbontás szabályait. Az őrséggel kapcsolatban főként a fegyelmi jellegű szabályok domináltak. Amennyiben valaki az őrszolgálatot nem látta el, három nap fogságot kapott,⁶⁶ ha pedig megszökött az őrségből, akkor – hasonlóan a szökések általános büntetéséhez – halálra ítélték.⁶⁷ Az, aki elaludt vagy részeg volt (gyakori jelenség volt a kuruc hadseregben, mert a mezei hadak főként parasztokból álltak) kemény pálcabüntetést kapott, a tiszteket pedig megfosztották rangjuktól.⁶⁸ Megállapíthatjuk tehát, hogy a kuruc törvényhozás felismerte az órallítás fontosságát, és szigorú szabályokkal büntetni rendelte ennek megszegését. Talán ennek is köszönhető, hogy a kuruc csapatokat csak ritkán érték rajtaütések.⁶⁹ A tábori élethez tartozó másik szabályozott terület „A tábor megindulásának módgyárul” szól, ami külön titulust (részt) képez az Edictum Universalében. Eszerint ha gyülekezőt fűjattak, azonnal meg kellett jelenni a csapattesteknél, különben pálcabüntetés járt.⁷⁰ Ha valaki táborbontáskor elmaradt, akkor testi büntetést írt elő a jogszabály⁷¹ (pálca, vagy súlyosabb esetekben botütés). Érdekes, hogy a szabályzat külön esetként említi a málhás szekerek közé elbújást, amiért ugyanúgy testi büntetést írt elő az Edictum. Erre a szökések nagy száma miatt volt szükség, ami komoly bomlasztó tényező volt.

A kuruc hadsereg táborozási rendje tehát a jogalkotás és a szervezés elméleti szintjén egy kiválóan kidolgozott szabályrendszer volt. Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy a jogszabály akármennyire is aktuális kérdésekkel foglalkozott, önmagában nem volt elég. A szabadságharc történetét tanulmányozva arra a következtetésre kell jutnunk, hogy a szökések nagy számát a jogalkotás önmagában nem tudta visszaszorítani.

66 Ed. Un. Tit II. Art. 3.

67 Ed. Un. Tit II. Art. 4.

68 Ed. Un. Tit II. Art. 5.

69 Tóth Gyula: Hadak, hitek históriák, Bp. 1985., Magvető Kiadó, 139.old

70 Ed. Un. Tit IV. Art. 1.

71 Ed. Un. Tit IV. Art. 2.

Az ELTE ÁJK Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék által meghirdetett tanulmányírói pályázatra beérkezett műveket a tanszék oktatóiból és demonstrátoraiból álló zsűri elbírálta. Minden pályázónak köszönjük értékes munkáját!

Megosztott első helyezés: **Tamás Annamária** - Ítékezés a középkorban és **Tóth Brigitta** - Egy udvari bolond napja (a boncasztalon)

A zsűri különdíjat ítelt meg **Szendrői Dávidnak** "Az udvari bolond egy napja" című írásáért.

AZ ELTE ÁJK MAGYAR ÁLLAM- ÉS JOGTÖRTÉNETI TANSZÉKE

CZIKKÍRÓ PÁLYÁZATOT HIRDET

AZ ALÁBBI TÉMÁKBAN:

1. ÍTÉLKEZÉS A KÖZÉPKORBAN
2. AZ UDVARI BOLOND EGY NAPJA
(NOVELLA)

LEADÁSI HATÁRIDŐ:
2012. ÁPRILIS 20.

A PÁLYAMŰVEKET ELEKTRONIKUS FORMÁBAN A MAJTIDK@GMAIL.COM CÍMRE VÁRJUK!
A LEGJOBB TANULMÁNYOKNAK MEGJELENÉST BIZTOSÍTUNK
A JOGHISTÓRIA MAGAZINBAN, VALAMINT A LEGJOBB HÁROM TANULMÁNY SZERZŐJE
ÉRTÉKES KÖNYVCSOMAGOT NYERHET!
TOVÁBBI INFORMÁCIÓK: WWW.MAJT.HU

Ítélezés a középkorban

Írta: Tamás Annamária

A középkori Magyarországot hatalmas változások jellemezték, elég csak a honfoglalást követő időszak – jórészt kényszerű – struktúra-változásaira gondolnunk, amelyek áthatották a társadalmi és államélet valamennyi területét, ideértve a törvénykezést, az „igazságosztás” módját, mikéntjét is. Az ítélezés privilegizált és fokozatosan differenciálódó volt, részben vagy egészében sokáig – általánosan kötelező érvénnyel – szabályozatlan, diszpozitív. A büntetőjog „tudománya” gyakorlat-orientált volt, a szilárd elméleti alapokon nyugvó szabályozásig, az első, nagy jelentőségű egységes büntetőjogi kodifikációig; a Csemegi-kódexig (1878:5. tc.) és az első bűnvádi perrendtartásról szóló törvényig (1896:33. tc.) sok száz éves fejlődéstörténet és a polgári átalakulás hulláma vezetett el. Viszont ahogyan Király Tibor is írja „már a XI. századtól kezdve fokozatosan kialakult és megerősödött a jogtudó értelmiség”⁷² hazánkban. Az ítélezés témakörében „a büntetőeljárásjog a hatalom és az egyén viszonyának egyik fonálát rajzolja meg és e viszonyról különböző korokban is sokszor egyforma kérdéseket tesznek fel és adnak rájuk egyforma válaszokat.”⁷³

A középkori ítélezés tanulmányozásakor nem áll rendelkezésünkre a büntetőjognak, illetve a büntetőeljárásnak egy-egy komplex „kézikönyve”. Az anyagi és eljárásjogi szabályok nem különültek el egymástól, akár csak a polgári és büntetőügyek elbírálása sem.⁷⁴ Jogtörténeti vizsgálódásaink során királyi decretumokból, szokásjogi lejegyzésekből, illetve a bírói hatalom és gyakorlat ránk maradt leírásaiból következtethetünk az egyes alaki jogi szabályokra.

A modern büntetőeljárást jellemző alapelveket nélkülöző, szakmai követelményeket nem támasztó, még csak formálódó és a társadalmi-politikai, államszervezeti változásokkal együtt fejlődő, külföldi befolyásoktól sem mentes igazságszolgáltatás tárul elénk kutatásaink során. Árpád-házi királyaink alatt a germán peres eljárás hatása volt a meghatározó, a vegyesházbeli királyok idején pedig a normann perjog, de miként egyéb területen, úgy itt sem beszélhetünk tiszta mintaátvételtől. A nemesi előjogok fokozatos erősödése eljárásjogunkban is kivételes, pozitívan diszkriminatív szabályokat eredményezett. Példaként említhetjük a középkor kedvelt vallató módszerét – a tortúrát⁷⁵ – amit nemes emberre nem volt szabad alkalmazni.⁷⁶ Ennél ismertebb és nem ilyen drasztikus példaként vethetjük fel a híres Primae Nonusban (HK I. rész 9. cím) található személyes szabadság jogát.

Jelen- és múltkor között van egy fő érintkezési pont: az állammá szervezett társadalmakban, bármily régi állapotára is tekintünk vissza, fontosnak tartották az állami fellépést az igazság nevében, még ha nagy különbség is van abban, hogy az állami jogérvényesítés mellett megtaláljuk az földesúri és szentszéki ítélezést is, ami a korszak hatalmi berendezkedésének szerkezetét tekintve természetes velejárója volt,

⁷² Büntető eljárásjog-tudományi szemelvénygyűjtemény (1819-1867) előszava

⁷³ Büntető eljárásjog-tudományi szemelvénygyűjtemény (1819-1867), Király Tibor előszava

⁷⁴ Lásd példaként a büntető és polgári sedria elválását, ami csak a 16. századtól valósult meg

⁷⁵ 11 fokozatból álló beismerő vallomás kikényszerítését szolgáló kínvallató módszer

⁷⁶ HK III. rész 20. cím

mivel a bírói hatalom (mint közhatalom) sokáig magánhatalmon nyugodott. „Az igazság ugyanis az az állandó és örökké tartó akarat, a mely mindenkinek a maga jogát megadja”.⁷⁷

Mindemellett „a jogsérelmeknek magán- vagy vérbosszú⁷⁸ útján való orvoslását még Szent László törvényei is megengedik.”⁷⁹ Ez még az államalapítás előtti időkből fennmaradt élő szokás volt, amely visszaszorításának egy módja már a honfoglalás előtti időkre visszavezethető. Ez volt az ún. compositionalis (engesztelési) rendszer, ami Szent István és Szent László rendelkezései nyomán egyre inkább meghonosodott. Ez nem jelentett mást, mint a vérbosszú megváltását, engesztelési vagy vérdíj megfizetését a sértett részére elégtétel gyanánt.

A magyar perjogról és általában a jogtudományokról kifarított művek csak a 18-19. századtól íródtak. Az ezt megelőző korszakból két jelentős alkotás maradt ránk: Werbőczy Tripartituma és Kitionich János Directo Methodicája. E kettő mellett feltétlenül említést érdemel a Decretum Maius⁸⁰ is. Azonban, ahogy Hajnik Imre is megállapítja, ezekből sem ismerhető meg pontosan a korszak kezdeti idejében „hatályos” ítékezés (idicium), csak abból az időkből esetlegesen fennmaradt szabályok egy része. Maga a Hármaskönyv is rögzíti, hogy vannak új regulák, amelyeket el kell fogadni és alkalmazni: „új törvényeket hoznak be, akkor azok szerint kell ítélni, az előbbieknél akár szigorúbbak, akár enyhébbek legyenek azok. Mert a fölött már ítéletet mondani nem lehet, hogy jól vagy rosszul vannak-e rendelve? hanem azok szerint kell ítélnünk.”⁸¹ A korszerű szemlélettel leszögezi: „Mindazáltal azokban az ügyekben, a melyeket ama törvények erejénél fogva kezdetek meg, a régi módot kell megtartani, a mely szerint azokat megkezdették; nem azért mintha ezeket ismét keletbe hoznók, hanem azok folyamatának megtartására nézve.”⁸²

A Tripartitum „valóságos közjogi Magna Chartája a köznemességnek”⁸³ azért is jelentős jogtörténeti szempontból, mert nem csak az akkor érvényessé lett vagy tradicionálisan régóta fennálló szabályokról kapunk információkat, hanem bizonyos elavulttá vált szabályozások eltörléséről vagy leszűkített körű alkalmazhatóságáról is említést tesz, így például a párviadal ítéletről.⁸⁴ Az Árpád-házi királyok idején a korábban már említett germán peres eljárás számított meghatározónak, azaz eljárásunk vád rendszerű volt: közvetlen, szóbeli, nyilvános és a sértett magánvádjára alapján indult meg. A vegyesházi királyok idején terjedt el egyre inkább a nyomozati elven alapuló hivatalból való eljárás.⁸⁵ A processzus idézéssel vette kezdetét – ritka kivételtől eltekintve – előzetes eljárás nélkül. Az eljárások rendes szereplője

77 HK Előbeszéd 1. cím

78 Eredetileg a nemzetségtagokat ért sérelem megbosszulása, ami a nemzetség kötelessége és joga volt

79 Hajnik Imre: A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyesházi királyok alatt

80 I. Mátyás 1486. évi magán- és büntetőjogi törvénykönyve

81 HK 2. rész 2. cím 10. §

82 HK 2. rész 2. cím 6. §

83 Horváth János: Az irodalmi műveltség megoszlása

84 Már Mátyás király eltörölte, de feljegyzések szerint még a 17. században is előfordult

85 Tudományvétel vagy köztudomány intézményeiben testesült meg. Eskü alatti közmeghallgatást jelentett

volt az al- és felperes, rajtuk kívül különböző segédszemélyek is részt vettek a perben: az ügyvédek, meghatalmazottak, ügydöntő személyek a bíró és bírótársak, a saját érdekük szerint résztvevő harmadik személyek, polgári perekben az avatkozó és a szavatos, idővel pedig a „vádhatóság” is képviseltette magát a processzus során. A tárgyaláson a vád eleinte szóban, később írásban is előterjesztésre került. Az írásbeliség elterjedése idővel magával vonta a jegyzőkönyv felvételét is.

A nyilvánosságot jól példázza a Hármaskönyv által is jegyzett nádori közgyűlés (*judicium generale*) intézménye, ami Árpád-házi királyaink idején is fennállott⁸⁶, ahol a tárgyalás a lakosság jelenlétében történt – nyomozás okán. Itt érdemes kitérni a nyomozás szerepére, ami az ügyészi tevékenység kialakulásához is kötődik. A mai büntetőeljárásoknak egy fontos megelőző szakasza, amit az illetékes nyomozóhatóság és meghatározott körben az ügyész végez. A korban jellemzően nincs letisztult és általános érvényű eljárási „menetrend”, és maga a büntetőeljárás – kezdeti magánvádas jellegéből adódóan – legtöbbször összefonódott a nyomozással, az pedig a bizonyítással. Előfordult kivétel, amikor előzetes előkészítő vizsgálatot is foganatosított az illetékes bíró, amely tevékenységet kezdetekben a poroszló, mint „hatósági ember” végezte.

Hajnik Imre „csak” mint bírói segédet említi, de Szendrei Géza kutatásai nyomán az ügyészi tisztség kialakulásának kezdeti állomásaként is értékelhető. Feladatai között találjuk többek között az eljárást megelőző bizonyítás felvételét, részt vett a peres felek eskütételében. Magánvád képviselőjeként felperessel együtt járt el a perben, idézést közölt szóban a bírói pecsét felmutatásával, hivatalos helyeken ítéletet vagy peregyezséget jegyeztetett be és a végrehajtáshoz is kapcsolódva bíró által megítélt pénzbírságot hajtott be.

A poroszló mellett a 14. század tájékán megjelenik a királyi ember (*homo regius*) is, akit már nem kizárólagos kötelék fűz a bíróhoz. A király parancslevéllel küldhette ki a curiából feladatai ellátására. Ezek hasonlatosak voltak a poroszlóéhoz bizonyos eltérésekkel: idézést már írásban közölt, szintén vizsgálatot végzett, végrehajtotta a bírói ítéleteket, tanút hallgatott ki, iktatott. Elnevezésében is kifejeződik némi távolódása a bírói szervezettől és közeledése a királyhoz, mint a közhatalom elsőszámú megtestesítőjéhez. Látható, hogy az ügyész kötődése a büntetés-végrehajtáshoz - ami jelenleg törvényességi felügyeletében nyilvánul meg - milyen távoli időkre vezethető vissza.

A közhatalmat mindinkább képviselő hivatali személyként a jogügyi igazgató, teljes nevén a királyi ügyek igazgatója, a szent korona őre (*fiscalis sacral coronal et director causarum regis*) jelentkezett történelmünk folyamán. Állandó hivatalának felállítására 1430-ban került sor Zsigmond uralkodása alatt. Jogforrásokban számtalan elnevezésével találkozhatunk, mint királyi ügyvéd, királyi ügyész, jegyző, őfelsége ügyintézője és jószágigazgatója, királyi prókátor és a királyi poroszló. Általános hatáskörében eljárva jelen kellett lennie a királyi táblán, hogy óvja a korona javakat, megkeresse a korona jussát, védje a király érdekét, így mintegy oltalmazza az „államérdeket”. Felügyelte a nagyobb királyi regálékat, a nemzetiségi jogok őre is volt. Jogkérdésben *responsumot* adott, perképviselőben

86 III. András 1298. évi XXXII. tc.

részesítette azt, aki a királytól támogatást kért és kapott. A perben, mintegy az állam ügyvédjeként⁸⁷ szerepelt. Nála jelenik meg határozott feladatként a hivatalból való eljárás indítása pl.: hűtlenség, a katonaságtól szökés, hivatali visszaélés, hamis vád, pallosjogú földesúri bűnpártolás, széksértés, uzsora, árdrágítás eseteiben. (Azonban már Szent László is rendelkezett – tolvajokkal szemben – a hivatalból való eljárásról). Így tehát a kezdeti magánvádas perek után meghatározott körben előtérbe kerültek a közvádas perek is. Jóllehet a fiscalis actiók „közérdekű” elterjedése, az ügyészi tevékenység részletes feladat- és hatáskörének kirajzolódása már egy későbbi időszakban történik, a tisztii ügyész megjelenésével a 17. századtól a királyi ügyészség felállításáig (1871:33. tc.).

Felhasznált irodalom:

1. Büntető eljárásjogtudományi szemelvénygyűjtemény 1. kötet. (1819-1867.) Összeállította: Horváth Attila – Mezey Barna. Szerk.: Révész T. Mihály. Budapest, ELTE ÁJK, Tankönyvkiadó 1990.
2. Dobos József: A büntetőeljárás történeti fejlődésének vázlata az 1896-os első kódexig, Budapest, Jogelméleti Szemle 2003/3. szám
3. Finkey Ferenc: A magyar büntetőperjogi tudomány háromszázados fejlődéstörténete, Sárospatak, 1948. (kiadták: 2000.)
4. Hajnik Imre: A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyes-házi királyok alatt, Budapest, 1899.
5. Hóman Bálint összegyűjtött munkái: Magyar középkor, Árpád-kori társadalom, Társadalomtörténeti terminológia, 1921, Magyar Elektronikus Könyvtár
6. Magyar alkotmánytörténet (szerkesztette: Mezey Barna) Budapest, 2003. Osiris Kiadó
7. Szendrei Géza: A magyar ügyészség évszázadai 2005. Rejtjel Kiadó
8. Szendrei Géza: Híres emberek régi ügyészek 2008. Rejtjel Kiadó
9. Werbőczy István: Tripartitum (1514.)

⁸⁷ A német nyelvben az ügyész egyik megfelelője a Staatsanwalt, szó szerinti fordításában államügyvéd

Egy udvari bolond napja – a boncasztalon

Írta: Tóth Brigitta

„Ki tudja! A vélemények megoszlottak efelett a környéken.
Bolond-e valaki azért, hogy úgy él, mint egy király?
Hogy az emberi akarat erejét tovább nyújtja, mint a többiek.”

Mikszáth Kálmán: Beszterce ostroma

A legtalálhatóbb szó az udvari bolondra a groteszk: „a félelmetes, torz, fenséges vonások ötvöződése, a kedves, néha kicsinyes komikus elemekkel. A rémület és nevetés együttes hatását váltva ki.”

A háttérben Verdi Rigolettója zeng és a 67. Patológus Konferencia keretében hozzálátunk az udvari bolond felboncolásához. Először győződjünk meg róla, hogy a sok sztereotípa biztosan végzett az áldozattal. Nos, igen, úgy látom a kegyvesztett lefejezett félnótás igen elterjedt tévképzet. De a halál igazi oka csak boncolgatásunk végére derülhet ki. Kedves résztvevők, szeretném bemutatni elsőszámú szakértőnket, Lever Maurice urat, aki először az áldozat genetikai hátterét, őseit elemzi majd számunkra.

Igen előkelő rokonságból való az áldozat. Egyik leghíresebb őse Krisztus, aki Poncius Pilátus előtt a zsidók királyának mondta magát, számíthatva rá, hogy a tömeg bolondnak tekinti. Emellett nem égbekiáltó-e a hasonlóság, amikor a római császár karikatúrájaként kísérik a kereszthez, palástban és töviskoronában a bolondok királyaként nevetve rajta. Valahol itt kezdődött a mítosz, miszerint csak a bolondok képesek felfogni Isten szándékait, csak nekik sugalmazza titkait. Bármilyen is mondtak, szavaik kinyilatkoztatás számba mentek. Az egyház körei közé fogadta őket.

„Ha valaki az hiszi, hogy bölcs ti köztetek e világon, bolond legyen, hogy bölcsé lehessen, mert az Isten bolondsága bölcsőbb az embereknél” – írja Pál apostol, ki magának is megkövetelte a bolond titulust. Salamon még nála is pökhendibben, így kiállt fel: „Magam vagyok a legbolondabb az emberek között.” Megbecsült tiszt volt tehát az örület és a nyavalyatörés, a ’szent betegség’ (morbus sacer). S a prédikátorok maguk is gúny tárgyává tették magukat, hogy szórakoztassák a nem éppen finom humorérzékkel megáldott gyülekezetet. Példának okáért Maillard, egy 15. századi francia ferences szerzetes, böjti prédikációi alkalmával csuklott, köhögött, bőfögött, amin az egyszerű nép és XI. Lajos is röhögött. Hiába tiltották a farsangot is, a fékevesztett tombolást, az egyházi előljárók. Minden évben egy hétre eltűnt az ájtatosság, és a nép megválasztotta a koldusok közül a Bolondok Püspökét, akinek még saját pénzverési joga is volt, uralkodása megörökítése céljából. A diakónusok, alszerpapok, ministránsok női és bohóc gúnyába bújtak, hurkát zabáltak, bort vedeltek a templomokban és szeméttel, ganéjjal dobálóztak az utcai felvonulásokon. Az egész éves békének és rendnek ez az egy hét volt az ára,

ennyi idő kellett kiábrándulni a féktelenség csalfa eszményéből.

A Sorbonne egy teológus doktora így ír: „Mindezeket a dolgokat nem komolyan csináljuk, csupán játékból, és azért, hogy amíg régi szokás szerint vigadunk, az örület, mely természetünkben rejlik, s úgy tűnik, velünk született, kitörhessen és szétáradhasson legalább egyszer egy évben.” Franciaországban még egy 1444-ben kiadott egyházi körlevél sem járt sikerrel a bolondok ünnepének megszüntetésében. Miért is járt volna, mikor a pápának saját udvari bolondja volt egész évben, Le Roux, aki az udvari költségvetésben III. Pál pápa tréfamestereként szerepel. Státuszszimbólumnak számított, minden valamirevaló egyházi és világi személynek, udvari bolond tartása.

Ami divat volt Európában, az megjelent Mátyás udvarában is, az udvari bolond és a díszes maszkok farsangkor, de még a hadjáratok idején is. A legszebb, legkifinomultabb maszkokat Beatrix királyné itáliai rokonsága küldte. 1525-ben még II. Lajos is megjelent az udvari húshagyó keddi álarcos felvonuláson Lucifer képében, ökörszarvakat, gólyacsőrt, kígyófarkat öltve magára. Régóta vendégeskedtek a bolondok az úri udvarokban. A monda szerint Mátyás leghíresebb udvari bolondja Bujkó volt. Stibor vajda pedig állítólag udvari bolondjának Beckónak építtette Bolondóc várát.

Térjünk át tehát magára az udvari bolondra! Először is állapítsuk meg a nemét! Azt gondolnánk csak férfiak lehettek, de voltak nők és hermafroditák is közöttük. Utóbbi kettő ritkább volt, és a női bolondok általában nemesasszonyokat szolgáltak, ezért nem tehettek szert olyan nagy hírnévre. Igazi nevük ritkán derült ki, és az egyszer jól bevált becenevet gyakran több bolond is használta a történelem folyamán.

Vetköztessük le hát a holtat!

A belső zsebben egy kézirat pár tréfáról: Guillaume mesternek egyszer Soisson gróf megparancsolta, hogy tolja le a nadrágját a Louvre-ban az udvari dámák előtt. „De ne áruld ám el, hogy az én ötletem volt – intette a gróf –, mert úgy elnászpángollak, hogy megemlegeted! Ha megkérdik, hol ragadt rád

ez a csúf szokás, azt válaszolod: A mamámtól tanultam.” Guillaume mester természetesen nem ellenkezett, és mikor letolta a nadrágját a hölgyek felháborodva, lesütött szemmel vonultak el, de egyikük még megkérdezte tőle: „Kitől tanultad ezt a szörnyűséget?” „Ezt ... ezt... Soisson gróftól” – hebegte a bolond. De mikor a hölgyek zavarában gyönyörködő gróf fenyegető közelségébe került, gyorsan helyesbített: „Nem, nem! Rosszul mondtam. Nem én tanultam őtől! Ő tanulta a mamájától.” Du Perron bíboros, ki maga is sok tréfát eszelt ki, hagyta ránk a mesét IV. Henrik udvari bolondjáról. Sok efféle tréfás gyűjtemény keringett a bolondok nevei alatt, melynek szerzői legtöbb esetben nem maguk a bolondok voltak.

Vissza az öltözékhez! Első darabja egy felerészt sárga, felerészt

zöld sávokból álló felsőrész, ezzel összevarrt harisnya, egyik szára zöld, másik sárga, hozzáillő füles sipka csörgőkkel, mely az egyszerű szamarak fülére emlékeztet, és a püspökök süvegét is gúnyolja. Csupa sárga és zöld, a megvetettség, az alantasság színei a középkori ember számára. Fűrészfogas szegélyű rombuszokkal díszített köpenye alatt, övében különös botot hordott a végén felfűjt disznóhólyaggal, amiben borsók csengtek jelezvén jelenlétét és a káoszt körülötte. Hangja egyben elűzte a gonoszt és védelmezte a bolondot. Másik oldalán aranyozott fakard lógott. Leghíresebb szimbóluma a jogara, melynek végén saját kicsinyített mása tetszeleg, tükre, visszfénye. Félig ember, félig állat, kirekesztett, ruhájának mását büntetésből megégetendő papokra adták, hogy az értelemmel bíró ember bűnét átvállalja a bolond. Bűnözőknek, számkivetetteknek kellett hordaniuk bélyegként a bolond viseletet. De ne sajnáljuk túl sokáig őket, mert a királyok és nemesek szolgálatában a bolondoknak csak ünnepekkor kellett maskarát öltetniük, máskor öltöztetésükre költöttek a legtöbbet és úgy járhattak, mint a nagyurak. Selyembe, róka- és mókusprémbe bújtatták őket. Volt olyan, ki egy év alatt háromszáz cipőt kapott. De most hagyjuk az udvari költségvetésekből ránk maradt sok számadatot, nézzük az embert.

Elérkezett az idő, hogy a felszín alá nézzünk. Kérem, fogja meg ezt a tálat erősen, mert gyomorforgatóan emberi lesz, ebbe kerül minden belsőség. A szike könnyen szalad az idő bőrén. Vegyük ki a májat és tegyük a mérlegre! Milyen könnyű, a lakomák megviselték e szervet, a király oldalán étkezni nem volt diétás, és az, aki a király kelyhének hasonmásából ihatott, nem vetette meg az italt sem. Az I. Ferencet szolgáló Triboulet például szabadideje nagy részét is kocsmákban töltötte.

Folytassuk az agy vizsgálatával! Mikor Hamlet Yorick koponyájába tekint, egyszerre látja saját gyerekkorát és halálát. Amikor mi a koponyába tekintünk, azt látjuk kezdetben valóban értelmi sérült és örült emberek töltötték be az udvari bolond tisztségét, sokan testi deformitásukról is híresek voltak. De az igazán furcsa külső inkább a törpékre volt jellemző, akik szintén a nemesek bizarr szórakozásainak tárgyai voltak. Mindent szerettek, ami különbözik, ami elborzaszt, torz lelkük tükrei voltak, melyben saját külsejük ragyogott. Titokban talán irigyelték is szabadságukat a formalitások kötöttségei között. Mert ugyan ki vonhatna felelősségre egy bolondot, saját elméjük mentette fel őket minden bűnük alól.

Így amikor még igazi örültek, értelmi fogyatékosok voltak az udvari bolondok, nem hallani kegyvesztésről, csak a gondozó tisztségéről, ki ápolta őket. Egészen 1494 farsangjáig, amikor is Brant Bolondok hajója című műve megjelenik, és a szent bolond végleg elveszti ártatlanságát. A bolond a bűnös ember metaforája lesz, féktelen szenvedélyektől vezérelt tragikus életet szimbolizál. „Veszélyt és gonosz tréfát, melyben a világ szédítő ostobasága és az ember szálnalmas nevetségessége ölt testet.” Egy lesz a csörgősipkás ember képe az együgyű ördögével. Lény marad ember és állat között, de közelebb az állathoz. A halál is magára veszi a haláltáncok során a bolond gúnyját. Foucault így magyarázza: „A halál megsemmisítő tevékenysége elveszti jelentőségét, hiszen maga az élet sem volt más, mint hiúság, üres szavak és csörgők csörgése. A fej, amelyből koponya lesz, üres. Az örület maga a halál. „ Később viszont, mikor már éles elméjű cselszövőknek kellett lenniük, a briliánsabb elméket találjuk közöttük. Joguk volt kimondani az igazságot, befolyásolni tudták a királyt, maguk voltak a hatalom tükrei. Némelyiküknek nagy szerep juthatott az állam életének alakulásában. Szerepük növekedése volt egyben halálos ítéletük is.

Hajoljon egy kicsit közelebb, most már látja a történelem bordakosarai között a szívet? A bolondok mégis hol álltak a díszes udvari hierarchiában? Nos, valahol a karvalyokkal és kutyákkal együtt jegyezték őket. Nem volt erényük a hűség, de mesterségük nehézsége miatt nem hibáztathatóak emiatt. Nehéz foglalkozás volt, kétségtelen, folyton lesben állni egy új tréfára, mindig megújulni, eligazodni az udvari intrikákban. Egyszerre kigúnyolni és megnevetetni mindenkit. Mégis megérte, mert jövedelmező volt, igazi vagyonokra, olykor még nemességre is szert tettek. Egyedülálló lehetőséget kínált az igazság pimasz kimondására vagy éppen burkolt célzásokra. A bolond közvetítő volt a nép és a király között. A király első kézből értesülhetett a közhangulatról, a nép pedig gúnyolódhatott az udvaron és kacaghatott a bolond durva tréfáin. A tarkabarka hölgyek, a női bolondok olykor kerítőnők szerepét is játszották egyben.

A magyar származású Tallander Antal, katalán nevén Mossén Borra, V. Alfonso király udvari bolondja pedig egyfajta udvari tudósító, talán a kém szerepében is tetszelgett. A konstanzi zsinatra küldte gazdáját, hogy felvidítsa a német-római császárt, Zsigmondot. „Tudatjuk veletek, hogy én s a császár egészségesek vagyunk, – így kezdte pimaszhangvételi leveleit, amikben mindenről beszámol, mit látott, hallott és kikkel találkozott látogatása idején. V. Alfonso király annyira szerette a hűséges Borra mestert, hogy halála után a barcelonai székesegyház oszlopos tornácán emelt neki díszes síremléket.

Magára fröccsent egy kis vér? Semmi baj. Mi vetett végett a nevetésnek Európában? Kétségkívül az abszolutizmus. „A zsarnokság nem fér össze a nevetéssel, a vidámság helyébe a hódolat lép.” Az abszolutisztikus udvarokban nem volt elég kifinomult szórakozási mód az udvari bolond. A vaskos tréfákból vérszegény célzások lettek. Voltaire kritikus szavai a felvilágosodás korának véleményét tükrözik: „Kissé barbárok voltunk valamennyien az Alpokon innen. Minden uralkodó hivatalos állású bolondot tartott. A tudatlan királyok, akiket tudatlanok neveltek, nem ismerhették meg a szellem nemes örömeit: az emberi nem oly alacsonyra süllyedt, hogy még fizettek is azért, ha valaki ostobaságokat mondott.”

A Rigoletto helyett csak a gramofon sercegése hallatszott a teremben, a hulla száján kaján mosoly, és a takarító elkezdte felmosni a padlóról a résztvevőket.

Felhasznált irodalom:

1. Domanovszky Sándor (szerk.): Magyar művelődéstörténet [<http://mek.oszk.hu/09100/09175/html/index.html>]
2. Dömötör Tekla: Magyar népszokások, Budapest, 1977, Corvina Kiadó
3. Lever, Maurice: Korona és csörgősipka : az udvari bolondok története, Budapest, 1989
4. Lipscomb, Suzannah: All the King's Fools [<http://www.historytoday.com/suzannah-lipscomb/all-king%E2%80%99s-fools>]
5. Thallóczy Lajos: V. Alfonso aragon király udvari bolondja s a magyar nyelv, Magyar Nyelvőr, 1897, 399-400. o.

Az udvari bolond egy napja

Írta: Szendrői Dávid

Sok éven keresztül szolgáltam Mátyás, az igazságos udvarában. Láttam jót és rosszat, igazat és csalárdat, irgalmat és kegyetlenséget. Szolgálatomat mindig a hűség és furmányosság jellemezte. Az én nevem Tibrili, a király kedvenc udvari bolondja.

Történt egy farsang reggelén, ha jól emlékszem, talán 1477-ben, hogy Hunyadi Mátyás a színe elé hívatott. Korán, a néhány almából és friss kenyérből álló reggelim elfogyasztása után magamra is húztam a pompásabbnál pompásabb, az egymással összevarrt sárga, piros, kék valamint zöld szövetdarabokból álló ruhámat, amely élénkebbnél élénkebb színekben pompázott. Ez a hebehurgyaságra és az emberi bolondozásra emlékeztető öltözet mindig nagyon tetszett a királynak, de a legtöbb nemes embert is jókedvre derítette. Fejembe húzva a két csörgővel ellátott csuklyámat, el is indultam az uralkodó visegrádi palotájába. Nem messzire voltam elszállásolva, úgyhogy rövid úton a kapunál találtam magamat. Az álmos arcú örökre rámosolyogva cigánykerekét hánytam, de nem igazán foglalkoztak velem. Ismertek már engem, és tudták, hogy nem jó, ha feltartóztatják a király bolondját. A hírnökök ispánja már így is többször rendre kellett, hogy utasítsa őket a túlzott fontoskodásuk miatt.

Mátyást akkoriban nagy gondok foglalkoztatták: köztudottan nem ápolt jó viszonyt III. Frigyesel, a német-római császárral. Tudtam, hogy királyunk Frigyes címére vágyik, de ezt a legtöbbben csak mendemondának tartották. Elhagyva a trónterem felé vezető lépcsőt, benyitottam a díszes terembe. A reneszánsznak kora érkezett Magyarországra, és szemlátomást tanyát is vert a palotában: nem csak a kelmék, díszes ruhák vallottak erre, hanem a vastagabb szőnyegek és a szebbnél szebb emberábrázolások a falakon. Szokás szerint, a király körül legyeskedett az alkancellár, aki általában a főkancellár helyett látta el a tényleges feladatokat. Bár a személyét nem kedveltem, tiszteltem őt, mert nagy pontossággal szervezte meg a király ügyes-bajos dolgait és látta el őt bizalmas tanácsaival. Az ellenszenv kölcsönös lehetett, mert még éppen sikerült elcsípnem a beszélgetésük végét:

- ... mégsem bízhatja egy ilyen fontos politikai kérdés megoldását egyedül a bolondra. Kérem királyomat, térjen egy kicsit jobb belátásra! - gyözködte öméltóságát a kancellár.
- Ezt már megvitattuk tegnap, nem kívánok további vitát folytatni róla. - zárta le Mátyás a már látszólag vontatott, eredménytelen diskurzust. Már hozzászoktam, hogy a királyi udvarban mindennapos az intrika és a cselszövés: el is határoztam, hogy ezért még biztosan keresztbe teszek az ármánykodónak.

Ahogy sejtettem, imádott királyom gondterhesen fogadott:

- Drága jó Tibrili! Végre itt vagy! Feladatom van a számodra. – kezdte mondandóját.

- Na, és mi lenne az, amit te, a legnagyobb hatalommal és orral bíró magyar király kívánhatsz? – kérdeztem jókedvűen, egy mosoly előcsalogatása érdekében. A királlyal való könnyed hangnem megütése mindennapos volt számomra.

- Ne most, bolond. Rossz idők járnak felénk: az ország németajkú lakossága neheztel a német-római császárral való ellenségeskedések miatt. Azt szeretném tőled, kérni, hogy menj Budára, ahol a legtöbb elégedetlenkedő tanyázik és térítsd őket jobb belátásra! Békés módon járj el, nem kívánok több belső viszályal foglalkozni, mint amennyivel muszáj.

- Ahogy kívánod, felség. Ám ehhez szükségem lenne még tizenhárom jó erőben lévő legényre, hasonló ruházatban, mint én. – többen több ötlet futott végig a kobakomban, de egy megragadott és nem eresztett: ebből még jó móka lehet!

- Mégis, mi a terved, jó Tibrili? – kérdezte gyanakvóan – Tán nem rosszban sántikálsz?

- Ugyan, dehogy! Bízd csak rám, és nem fogod megbánni! Jut is eszembe: szükségünk lenne gyors paripákra és néhány piszkafára is.

- Ahogy akarod, csak menj már... - csóválta Mátyás a fejét, miközben enyhén elmosolyodott. Ahogy sarkon fordultam, még láttam, ahogyan hátrasímtja göndör fürtjeit – amik között már megjelent egy-egy ezüstös szál – és a lovászmesterért és az asztalnokmesterért küld.

A király egyik apródja villámgyorsan szaladt ki az ajtón, hogy összehívja az imént említett személyeket és elhadarja az utasításokat. Nem telt bele három szempillantásba, és a felszerelés és az emberek már kint sorakoztak a palota udvarán. Nem bírtam nevetés nélkül kibírni a látványt: tizenhárom másik ember hozzám hasonló színes ruhában, csörgőkkel a fejükön. Szemléutomást kényelmetlenül érezték magukat, amin nem segített a vihorászásom. Az idősödő lovászmester előállította az udvar legszebb paripáit és jó szerencsét kívánt nekünk. Fiatalabb éveimben sokat mulattam együtt az öreggel. Az asztalnokmester személyesen válogatott a számunkra a legfinomabb étkekből, de gyorsan leintettem:

- Ebben az országban én vagyok a bolond, nem te! Hát mit fogunk kezdeni az utunkon ezzel a sok földi jóval?! Bőven elég lesz egy zsák alma, és ugyanennyi kenyér meg némi hús.

Némi szöviccet követően felnyergelve a lovakat, az élelemmel és a kopjákra emlékeztető - de azokhoz képest nevetséges fenyegetéssel bíró - piszkafákkal el is indultunk Buda irányába. Sarkantyúnk nem lévén, szóval noszogattuk délceg paripáinkat a gyorsabb haladásra. Szentendrén átnyergeltünk pihent lovakra és úgy folytattuk az utunkat. Innen Buda már nem volt messze. Eközben megosztottam velük furmányos tervemet. Az „udvari bolond-másolatok” hangulata a beavatás miatt és az idő előrehaladtával egyre csak javult és megpróbálták beleélni magukat a szerepükbe.

Budára érve először csak kevés emberi arcot láttunk: nem tudtuk meg, hogy ünneplik-e a farsangot valahol, vagy a földeken dolgoznak-e. Ahogy vonultunk a város egyik legszélesebb útján a Duna mentén, egyre több kíváncsiskodó alakot lehetett látni az ablakokban. Idővel egy kisebb tömeg is összegyűlt mögöttünk, minket tisztos távolságból követve. Amikor megpillantottuk a budai várat, elkiáltottam magamat:

- Előre bitangok! Mutassuk meg annak a Frigyesnek, hogy ki az úr széles e vidéken!

Erre néhány másik társam az ellenoldal képviselőjébe kezdett:

- Nem adjuk mi olyan könnyen magunkat Mátyásnak, a magyar királynak!

Ezzel játékos, nevetséges hadakozásba kezdtünk a lovainkról. Egymást bökdösve piszkafákkal, kurjantgatva vonultunk végig a városon a lakosság nem kis örömére. Egész napos, fárasztó tevékenységbe kezdtünk, ám jutalmunk kifizetődött: hatalmas embertömeg sereglett össze a környéken, hogy szemügyre vehessék ezt a nem mindennapi látványt. Volt, aki Frigyes „seregét”, volt, aki Mátyásét biztatta. Több kisgyerek még meg is dobált minket ilyen-olyan bogyóval, amire csak az eltaláltak hangos méltatlankodása volt a válasz. Sokan nem tudták igazán mire vélni az eseményt, de mások rájöttek arra, hogy a két uralkodó közti viszálykodást így bolondok harcaként ábrázoltuk. A nevetés és az elégedett tapsolás nem csak engem, de a társaimat is feltüzelt, ami nagy hatással volt az előadásunkra.

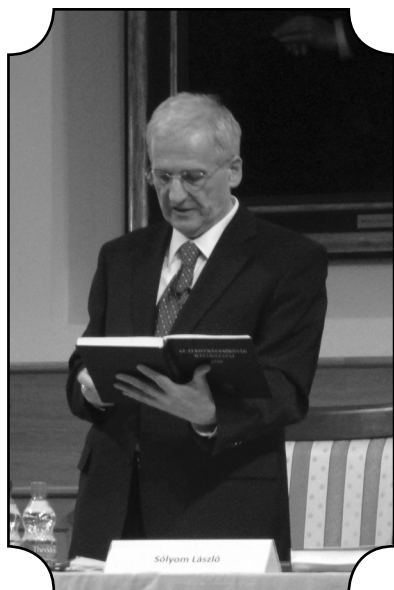
Ahogy a nap lefelé kúszott a budai hegyek mögött, az emberek úgy szállingóztak vissza a hajlékaikba. Elfáradva, elgyötörten indultunk mi is Visegrád irányába. Lovaink nem külön állapotban voltak, mint mi: erősen verejtékeztek és már-már összerogytak. Nagy vígasság volt aznap Budán, amit azóta emlegetnek az emberek. A hírünk megelőzött minket, így királyunk Visegrádon elégedetten fogadott minket. Aznap mindannyian vadkant és vadkacsát vacsoráztunk a királlyal egy asztalnál. A várt hatás sem maradt el: egyre kevesebb hír volt arról, hogy a lakosság a nemtetszését fejezte volna ki a háborúskodásról. Az emberek okosabbnak gondolták magukat annál, minthogy leereszkedjenek a „bolond” uralkodók és csatározásuk szintjére.

Felhasznált irodalom:

1. Újváry Gyula: Az udvari bolond figurája a középkorban
2. Magyar alkotmánytörténet (szerk. Mezey Barna), Budapest, 2003, Osiris Kiadó

Rövid összefoglaló a MÁJT TDK félévi programjairól

Március 21-én Solyom László, volt köztársasági elnök és alkotmánybíró tartott előadást az Aula Magnában. Az igen nagy számú hallgatóság végig rendkívüli érdeklődést tanúsított. Sok hasznos információ hangzott el az alkotmánybíróság szerepének alakulásáról a rendszerváltástól napjainkig, és arról, hogy mindez hogyan járult hozzá hazánk nemzetközi megítéléséhez.

Március 28-án Bertényi Iván, az ELTE Bölcsészettudományi Karának professor emeritusa a magyar államcímek keletkezéséről és annak változásairól tartott előadást. Megtudhattuk - illetve az illusztrációnak köszönhetően meg is tekinthettük - ,hogy az egyes királyok felségjelvényeiből hogyan alakult ki az évszázadok során a

ma is használatos állami jelképünk. Ezen felül olyan érdekességekre is fény derült, hogy miért hasonlít ennyire egymásra a szlovák és a magyar címer. Az ülés végén sok kérdés hangzott el a közönség soraiból: többek között arra voltak kíváncsiak a résztvevők, hogy miért szerepel mind a mai napig a Szent Korona Magyarország címerében, milyen viták folytak ezzel kapcsolatban a rendszerváltáskor, illetve, hogy ez mennyiben egyeztethető össze azzal a ténnyel, hogy az ország államformája köztársaság.

Áprilisban a tanszék demonstrátorai mutatták be a 2013. évi OTDK témájukat. Például szó esett arról, hogyan alakult ki a szerzői jog szabályozása hazánkban, miként alakult a külpolitika a középkori Magyarországon, illetve a magyar esküdszéki rendszerről is.

Április 24-én megrendeztük a YOU MÁJT WIN! tanulmányi versenyt, amelyen 76 elsőéves hallgató mérte össze a tudását. A szóbeli fordulóra május 3-án fog sor kerülni, ahol a 12 legjobb versenyző küzd majd a fődíjért.

Április 27-én a tököli Fiataikorúak Büntetés-végrehajtási Intézetébe látogattunk el Lőrincz József tanár úr kíséretével. Az intézetben a parancsnok úr személyesen vezetett körbe minket, aki sok érdekes - a kinti emberek számára nem nyilvánvaló - információt osztott meg velünk; megismertük az oktatási rendszert és a fogva tartottak napirendjét. Az intézményben fiatalok és felnőttek egyaránt elhelyezésre kerülnek, illetve itt működik az országban egyedül börtönkórház. A látogatás alkalmával megtekintettük a fiatalok körleteit, az iskola épületét, és a munkáltatás helyszínét.

A jövő félévben ismét sok szeretettel várunk majd minden kedves régi és új érdeklődőt a Tudományos Diákkörünk ülésein!

Miért gyere MÁJT TDK-ra?

- mert magyar jogtörténeti diákkörünk az értékes tudományos munka és a jó hangulatú együttlétsajátos ötvöze
- a tanulságos előadásokból és programokból olyan plusz információkkal gazdagodhatsz, amelyek további tanulmányaid és munkád során segítségére lehetnek
- lehetőség nyílik az egyetemi oktatók személyes megismerésére és a velük való kötetlen beszélgetésre
- az egyetemi kavargásban nyersz egy biztos pontot, egy „békés szigetet”, ahol egy szűkebb baráti csoportban dolgozhatsz, gondolkozhat, valamint nyerhetsz értékes tanácsokat a felsőbb évesektől az egyetemi életben való eligazodáshoz
- bátorítunk az együtt gondolkodásra, a vitára, a tudományterülettel való mélyebb foglalkozásra, publikálásra akár szóban a TDK ülésein, akár írásban a Joghistoriában

**tudomány • barátság • programok • vitakör • MÁJT TDK
minden héten szerdán 18 órakor**

Figyeld programjainkat a **www.majt.hu**-n, a tanszék hirdetőtábláin vagy a **Facebook** oldalunkon!

IMPRESSZUM

Kiadó: ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Állam- és Jогtörténeti Tanszék

Felelős szerkesztő: dr. Gosztonyi Gergely

ISSN: 2062-9699

Szerkesztette: Losonczy Eszter

Munkatársak: Barta Áron, Ihász Péter, Kepler Norbert, Körmendi Tamás, Mireisz Tímea, Nikula István, Losonczy Eszter, Palguta Virág, Szabó Anna, Szendrői Dávid, Szeredi Kristóf, Tamás Annamária, Tóth Brigitta

Tördelés és korrektúra: Losonczy Eszter